OTDK-dolgozat

2025

„Nem eszméik, hanem a pénzük vert meg minket”

Magyarország 2022-es országgyűlési választásának vizsgálata területi ökonometriai modellel

Spatial econometric analysis of the Hungarian Parliamentary Elections in 2022

Takács Anna

Nemzetközi Gazdaság és Gazdálkodás MSc I. évfolyam, Neumann János Egyetem

Végh Bálint József

Gazdaság- és pénzügy-matematikai elemzés MSc III. évfolyam, Budapesti Corvinus Egyetem

Konzulens: Madari Zoltán

Kézirat lezárásának dátuma: 2023. 04. 17.

Absztrakt

A magyar (és tágabban a kelet-közép-európai régió) viszonylag fiatal demokráciáiban már a rendszerváltás óta visszatérő kérdés, hogy vajon milyen faktorok határozzák meg a választások eredményét. A diskurzus az elmúlt időszak turbulens politikai és közéleti változásai miatt különösen érdekes lehet: a hazai kormánypárt 2022-ben az ötödik ciklusát kezdte meg, ez pedig mind a magyar közbeszédben és publicisztikában, mind nemzetközi viszonylatban hatalmas visszhangot kapott.

Dolgozatunkban a magyar települések 2022-es országgyűlési választási eredményeit vizsgáljuk területi regressziós modellel. Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy vajon az egyes településekre 2018 és 2021 között beáramló állami- és európai uniós támogatások egy főre jutó mértéke hozzájárult-e a kormánypárt támogatottságához. Előzetes hipotézisünk az, hogy a támogatások mértéke a megfelelő demográfiai, közigazgatási és jóléti változók mellett szignifikáns hatással van az országgyűlési választások eredményeire. Feltételezésünket területi keresztmetszeti ökonometriai modellel teszteltük, a hipotézisünket pedig elvetettük.

Kulcsszavak: országgyűlési választások, területi ökonometria, pártpreferenciák

JEL-klasszifikáció: C21, D72, J32

Tartalom

1) Bevezetés 1
2) A magyar országgyűlési választások történetének áttekintése 2
2.1) Első időszak (1990-1998) 2
2.2) Második időszak (2002-2010) 6
2.3) Harmadik időszak (2010-) 8
3) A választói magatartás elméleti modelljei és empíriája 11
4) Kutatás 14
4.1) Módszertan 15
4.2) Adatbázis 17
4.3) Leíró statisztika 19
4.4) Eredmények 23
4.5) Limitációk 29
5) Összefoglalás 30
Irodalomjegyzék I
Adatforrások IV

Ábrajegyzék

1. ábra: A Fidesz támogatottságának mértéke – térkép 19
2. ábra: Az egy főre jutó személyi jövedelemadó mértéke – térkép 19
3. ábra: Az egy főre jutó pályázati támogatások mértéke – térkép 20
4. ábra: A Fidesz támogatottsága és az egy főre jutó SZJA-alap mértéke – pontdiagram. **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
5. ábra: A Fidesz támogatottsága és az egy főre jutó pályázati támogatások mértéke – pontdiagram 22

Táblázatjegyzék

1. táblázat: A 2022-es országgyűlési választásokon Parlamentbe jutó pártok eredményei 10
2. táblázat: A modellépítés során felhasznált változók. 17
3. táblázat: Az egyváltozós keresztmetszeti lineáris regresszió eredményei. 23
4. táblázat: A keresztmetszeti lineáris regresszió eredményei. 24
5. táblázat: A területi modell eredményei. 28

1) Bevezetés

Az új demokráciák választásainak kimenetelét mind bel-, mind külföldön különös izgalommal kísérték figyelemmel. A rendszerváltás során kialakuló demokráciákat sokak szerint nem lehet a klasszikus demokráciafogalmakkal definiálni (így *Gel'man*, 2003; vagy *Hale*, 2006), mind a demokratizálódás folyamatának különbségei, mind az implementált intézmények milyensége miatt. Léteznek olyan elméletek is, amelyek szerint a friss demokratizálódást fordított hullám követi (*Huntington*, 1991), és kérdésessé válik a fennmaradásuk. Alapvetően sikeresnek értékelhetjük az átalakulást a különböző gazdasági és számos jóléti mutató tanulsága alapján, azonban megnövekedett a kelet-közép-európai régió turbulens politikai életével foglalkozó irodalom is. Számos politikai törésvonal befagyása (a "rokkani" értelemben – *Lipset és Rokkan*, 1967) és a választópolgárok nézeteinek szélsőségessé válása jellemezte ezt az időszakot (*Bértoa*, 2014).

Magyarországon a rendszerváltás óta 9 országgyűlési választás került megrendezésre, amelyek az első időszakokban a vegyes választási rendszerrel kiegyensúlyozottabb eredményeket hoztak, majd a 2011-es átalakítás után a kormánypártnak kedveztek. A Fidesz-KDNP a 2022-es országgyűlési választásokon sorban a negyedik kétharmados koalíciós kormányát alakította meg – az ellenzéki összefogásra épülő kampánnyal szemben elért minden eddiginél nagyobb győzelem pedig ért meglepetésként. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy vajon milyen tényezők hathatnak a választások kimeneteire makroszinten.

A nemzetközi felmérések alapján[1] Magyarország a kontinens többi államához képest magasabb korrupciós indexszel rendelkezik, ami a pályázatok összegének elemzése szempontjából kiemelten fontos jelenség. A közbeszédben és a publicisztikában gyakran felmerülő motívum, hogy a pályázati pénzek odaítélése függ attól, hogy a település politikai vezetése milyen erős kapcsolatban van a kormányzópárttal, azonban kevés empirikus kutatás irányult eddig a kérdés megválaszolására.

Dolgozatunkban a 2022-es országgyűlési választás eredményeit modellezzük területi ökonometriai módszerekkel. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy vajon a településekre beáramló pályázatok mennyisége kimutatható hatással van-e a kormánypárt támogatottságának mértékére egyéb (demográfiai, szocioökonómiai, gazdasági és jóléti) kontrollváltozók mellett. Előzetes hipotézisünk szerint a 2018 és 2021 között elnyert és folyósított pályázatok egy főre

[1] pl.: https://www.transparency.org/en/cpi/2022, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.

vetített összege szignifikánsan befolyásolja a Fidesz 2022-es országgyűlési szavazatarányát az egyes településeken.

A nemzetközi szakirodalomban többen modelleztek területi ökonometriai módszerekkel választási eredményeket, azonban a különböző országok sajátos helyzete miatt kevés általános érvényű következtetést lehet levonni. Lengyelország esetében *Lasoń és Torój* (2019), míg Portugáliában *Caleiro és Guerreiro* (2005) használtak területi modellt a választások szavazatainak megmagyarázásához. *Revelli* (2002) az Egyesült Királyság választásait modellezte a területi összefüggések figyelembevételével.

A magyar választások területi összefüggéseivel *Vida és Kovács* (2017), illetve *Vida és Kovalcsik* (2018) foglalkozik. Modelljeikben különböző csoportok összehasonlítását végezték Pearson korrelációval a szavazatok megoszlásának magyarázásához.

A következő fejezetekben röviden áttekintjük az újkori magyar országgyűlési választások történetét, majd ismertetjük a választáselmélet Magyarországon releváns koncepcióit. A kutatásunk bemutatása után, az összefoglalás előtt kitekintést teszünk a vizsgálat limitációira és további potenciális kutatási lehetőségekre is.

2) A magyar országgyűlési választások történetének áttekintése

Magyarország a 2011 óta hatályos Alaptörvénye szerint független jogállam, amelyben a nép a hatalmát képviseleti demokráciai eszközökön keresztül gyakorolja. Az 1989-es rendszerváltás óta eltelt évtizedekben összesen kilenc országgyűlési választás került megrendezésre, amelyek irodalma egyrészt a választási törvények változásával, másrészt a pártpreferenciák alakulásával foglalkozik. *Mészáros et al.* (2022) alapján az elmúlt harminc év választásait a választópolgárok szavazatainak területi megoszlása alapján 3 időszakra bonthatjuk.

2.1) Első időszak (1990-1998)

1990-ben, 1994-ben és 1998-ban még nem voltak kialakult és megszilárdult preferenciák sem a pártok, sem a választók oldaláról. Ez a rendszerváltás kettős átalakulásának természetét tekintve (amelyben a totalitarizmus és központosított tervgazdaság egyidejűleg változik demokráciává és piacgazdasággá) nem tűnik meglepőnek: a társadalmi dinamikák átrendeződése, a bizonytalanság és a bizalmatlanság miatt sem keresleti, sem kínálati oldalról nem voltak nyilvánvalóak az elvárások vagy az ajánlatok (*Mészáros et al.*, 2022).

Bár a *Huntington* (1996) által a civilizációk összecsapásaként leírt folyamat azt sugallja, hogy a posztszocialista országok (így Magyarország) társadalmi és kulturális természetükből fakadóan eleve nem képesek megfelelően adaptálni a demokratikus intézményeket, a szocialista rendszer felbomlását megelőző (és az azzal egyidejű) gazdasági és politikai változások látszólag a sikeres változás felé mutattak. *Wiener* (2010) szerint az 1980-as években kibontakozó gazdasági válság közvetlen következményei (elsősorban a fogyasztás visszaesése és a társadalmi mobilitás lelassulása) miatt az annak bázisát jelentő rétegek is szembekerültek az államszocializmussal, így már a Kádár-korszak utolsó évtizedében kezdett nyilvánvalóvá válni az egypártrendszer fenntarthatatlansága és a választópolgári igény a politikai intézmények reformjára. Ez az ellenzéki mozgalmak tevékenységének intenzitására is hatott; végül 1989. februárjában az MSZMP KB is elismerte a többpártrendszert, pár hónappal később pedig a saját, lassú átalakulást ígérő programjának meghirdetésével választásokat írt ki (*Wiener,* 2010).

A rendszerváltó politikai erők kompromisszumaként az 1990. március 25-én tartott országgyűlési választások egy kétfordulós, kétcsatornás, három ágból álló vegyes struktúrában zajlottak, mivel mind a kormányozhatatlanságot (a tisztán listás rendszer hozadékát), mind a fragmentációt el kívánták kerülni (amely az egyéni rendszerekre jellemző); a rendszer 2011-ig maradt életben (*Tóth,* 2015). A vegyes választási struktúrában minden választópolgár két szavazattal rendelkezett, amelyből az egyiket egyéni jelöltekre adhatta: az egyéni képviselők mandátuma két tényező, az *eredményességi*- (megkapta-e a szavazatok több, mint felét) és az *érvényességi* (az egyéni választókerületek szavazópolgárainak legalább fele megjelent-e a szavazáson) feltétel által határozódott meg. Mivel az 1990-es években a legerősebb pártok is csak 20-30%-ot tudtak elérni országosan, az első feltétel teljesítése kimondottan nehéz volt. Gyakoriak voltak a kétfordulós választások, ahol a második körben az érvényes, de eredménytelen első fordulóban három legtöbb szavazatot elérő képviselőjelöltre lehetett szavazni (*Tóth,* 2015).

A vegyes rendszer második szavazatát területi pártlistára lehetett leadni, ahol azonban kizárólag érvényességi küszöb volt életben, így csupán egyfordulós volt. A területi listás mandátumkiosztásnál minden megye jellemzően 4-6 mandátummal rendelkezett, ezeket pedig a megyében megszerzett szavazatok arányában osztották ki (*Tóth,* 2015). A harmadik ág az országos listáé volt: mivel ide kerültek a mandátumot nem eredményező szavazatok, ez az ág kívánta kompenzálni a fenti rendszer aránytalanságait. A mandátumkiosztás szintén arányosan történt: a legtöbbet az egyéni kerületek legnagyobb vesztesei és az alacsony támogatású pártok szerezték (*Tóth,* 2015). A fentiek mellett meghatározó feltétel volt az 5%-os küszöb is: azok a

pártok, amelyek nem érték el ezt a korlátot, nem kaphattak sem területi, sem országos listás mandátumot.

Az első rendszerváltás utáni választáson a választójogosultaknak csak 65,4%-a adta le szavazatát, ezzel a legalacsonyabb részvételt elérve a kelet-közép-európai többi rendszerváltáson átesett országhoz képest (*Wiener,* 2010). Az MSZMP, amely a demokratikus szocializmus zászlója alatt többpártrendszeren nyugvó parlamenti demokráciát, a piacgazdaság bevezetését és a tulajdonreformot tűzte ki célul, csupán 3,68%-ot szerzett a területi listákon – míg utódszervezete, az MSZP a szavazók 19,67%-ának bizalmát élvezte. Az ellenzék az államszocializmus felszámolását követelve egymástól igen eltérő programokkal jelentkezett: az MDF "harmadikutas" felfogást követett a köztulajdon átalakításával, az SZDSZ viszont egy nyugati formájú, kidolgozott kapitalizmussal kampányolt – ezekkel a programokkal területi listás szavazatokból 24,73% és 21,39%-ot szereztek (*Wiener,* 2010). Az FKGP ekkor az 1947-es földtulajdonviszonyok helyreállítását követelte, a Fidesz pedig 1989 őszén döntött a liberális piacgazdaság elképzelése mellett, amellyel gyakorlatilag az SZDSZ programját követte; *Wiener* (2010) alapján ezzel 11,73%-ot és 8,95%-ot értek el. A későbbi blokkosodást előrejelezve komoly erőt jelentettek a keresztény nemzeti pártok, akik összesen a szavazatok 44,17%-át nyerték el. Az egyéni választókerületi eredmények csak kis mértékben tértek el a listás szavazatokéitól. *Wiener* (2010) szerint azonban az eredmények nem fedik le egészen jól a társadalom politikai tagozódását, mivel a távolmaradók egy része a "*rendszerváltás megrázkódtatásai*" (329. o) miatt nem vett részt a választásokon, ezzel például az MSZMP-t gyengítve.

A második, 1994. májusi országgyűlési választás erőviszonyai valamennyire átalakultak: az első kormány viszonylagos stabilitása kivételes teljesítménynek számított a rendszerváltáson átesett országok tekintetében, és a politikai szerkezet egyensúlyát, illetve a rendszerváltás legitimitását jelezte – amelyet természetesen számos parlamenten kívüli erő megkérdőjelezett (*Szoboszlai,* 2010). A békés átmenetben csalódott jobboldal erősödése és a közhangulat szembefordulása a kormánnyal nem segítette a polgárosodó rétegek megnyerését, viszont hozzájárultak a kádári konszolidáció bázisának szétzilálásához. *Szoboszlai* (2010) alapján nyilvánvalóak voltak a kormány leváltásának előjelei (elég csak a taxisblokádra gondolni): a médiaháború lejáratókampányai és a Fidesz köztéri megmozdulásai azonban visszacsaptak, és úgy tűnhetett, hogy ez a váltás kizárólag az MSZP-re adott szavazattal lehetséges. A 68,92%-os részvételi aránnyal megtartott választás (amely részvételi növekedés az országban csaknem mindenhol tendencia) a nemzeti-keresztény kormányzó koalíció vereségét és a szocialisták győzelmét hozta. Az MSZP 32,99%-os szavazatszerzéssel fölényesen nyert az SZDSZ 19,74%,

és a korábban kormányzó MDF 11,74%-ával szemben (*Szoboszlai*, 2010). Új kérdések merültek fel azonban a választások eredményeivel, amelyek csak a későbbi ciklusokban tisztázódtak: van-e értelme például a vállalkozói érdekek rétegpolitikájával foglalkozni, egyáltalán van-e jövője a rétegpártoknak egy ennyire erősen koncentrálódó parlamentarizmusban? Az NDSZ gyenge eredményei jelenthetik-e, hogy a befagyó pártrendszerbe gyakorlatilag lehetetlen betörni? (*Szoboszlai,* 2010).

Wéber (2010) szerint bár az új MSZP-SZDSZ koalíció kormányváltása zökkenőmentes volt, a gazdasági-pénzügyi helyzet konszolidálása kevésbé történt zavartalanul. Az elsődleges ígéret a szociális biztonság reménye (amely a rendszerváltás után vált kardinális kérdéssé), a válságkezelésben azonban megosztottak voltak: az 1995-ös, drákói szigorú Bokros-csomaggal bár csökkenni kezdett az infláció és a munkanélküliség, hatalmas társadalmi ára volt. A reálkeresetek 18%-kal estek vissza, csökkent a szociális juttatások értéke, illetve több juttatás eltörlésre is került; a stabilizáció ellenére pedig a kibocsátás is 10%-kal maradt el az 1989-estől (*Wéber,* 2010). A ciklus alatt megtörtént Magyarország felvétele az OECD-be és a NATO-ba, a kormány pedig elköteleződött az európai integráció és a neoliberális gazdaságpolitika mellett. *Wéber* (2010) alapján megerősödtek azonban a jobboldali hangok, azon túl, hogy ellenzéki oldali átrendeződések is történtek: a radikális-populista FKGP támogatottsága jelentősen megnövekedett, az MDF és a Fidesz pedig közeledni kezdtek egymáshoz. Az 1994-ben elinduló, alapvetően koncentrálódással járó folyamatok elkezdtek még jobban kikristályosodni: az MSZP, a Fidesz és az FKGP közötti rivalizálásba egyre kevesebb hang tudott beleszólni; és az is nyilvánvalóvá vált, hogy ellenzéken belül a Fideszé a vezető szerep az elakadt polgárosodás újraindításának ígéretével (*Wéber,* 2010). Hiába nem alakult ki a közvéleményben kormányváltási hangulat, az 1998-as választásokon mégis a Fidesz győzött: mégpedig a második forduló egy igen sajátos újításával. A Fidesz és az FKGP felismerték, hogy a jelöltjeik kölcsönös visszaléptetésével kétpólusúvá alakítható a választás, így, bár a korábbi szavazások empíriája alapján az MSZP-nek kellett volna győzedelmeskednie az első forduló fölénye után, mégis a fiatal demokraták váltották őket (*Tóth,* 2015). Az egyéni- és listás szavazatok alapján az MSZP második helyen végzett 134 mandátummal, de az FKGP, az SZDSZ, az MDF és a MIÉP is bejutottak a Parlamentbe.

A pártok eredményei nem csak jelentősen eltértek a korábbi cikluséitól, ezzel átrajzolva a politikai térképet, de az évtized végére egyre inkább igazolódni látszódtak olyan hazai és nemzetközi történelmi tradíciók vagy tendenciák is, mint a területi vonalak megjelenése az ideológiai blokkok között (*Wéber,* 2010).

2.2) Második időszak (2002-2010)

A *Mészáros et al.* (2022) által bevezetett struktúra második időszaka 2002 és 2010 közé tehető – szerintük ugyanis ekkorra már csak két lehetőség, a Fidesz-MPP által beolvasztott jobboldal és a szociálliberális baloldal (*Bőhm*, 2010) maradt a szavazópolgárok előtt. A Fidesz erősödése (különösen a rurális Magyarországon) és a politikai ellenfeleinek kiszorítása a saját térfeléről mind ismert és kutatott jelenségek (*Mészáros et al.*, 2022), amelyek erre vezetnek, de a kispártok helyzete is döntő szerepet játszott benne: bár rengeteg volt bejegyezve már a rendszerváltás után is, nyilvánvaló volt, hogy valódi eséllyel csak (az egyre csökkenő számú) nagyok indulhatnak (*Bőhm*, 2010).

Az országgyűlési választások első időszakához képest tehát a szavazások egyre élesebben szétváló, "kétpártosodó" politikai erőtérben, és eleinte javuló gazdasági környezetben zajlottak: 1998 és 2002 között csökkent a munkanélküliség és az infláció, a GDP pedig évi 4-5%-kal nőtt (*Bőhm*, 2010). A társadalmi tendenciák azonban már kevésbé voltak kedvezőek: felgyorsult a polarizáció, az alsó és felső decilis közötti különbség több, mint nyolcszorossá vált, az ország pedig lényegében szétszakadt mélyszegény- és luxusfogyasztó rétegekre, elhanyagolható nagyságú középosztállyal. A 2002-es választásnak éppen ezért egészen más tétjei voltak, mint a korábbiaknak. Egyrészt sokan a "legdurvább" választásokként hivatkoznak rá az agresszív, gyakorlatilag 1998 óta tartó kampány és a második kormányalakítás reményei miatt, másrészt erős emocionális kérdések is megjelentek – melyik párttal csatlakozhat Magyarország 2004-ben az Európai Unióba? Ki nyeri meg az új század első demokratikus választását (*Bőhm*, 2010). A Fidesz éppen ezért tematizálta a közbeszédet, amely *Bőhm* (2010) szerint állandó kezdeményezést jelentett, a "Fidesz vezette négy év pedig egyetlen nemzeti ünneppé olvad össze" (390. o), amelyben az ellenzék nem kap szerepet. Azonban számos megosztó társadalom- és gazdaságpolitikai döntés és kommunikációs stratégia is született: a családpolitika a tehetősebb rétegeknek kedvezett, az elmaradt beruházások nyilvánvalóbbá tették a szimbolikus beruházásokat, az ország pedig kettészakadt a nemzeti érzelmekre való apelláció miatt (*Bőhm*, 2010). A választásokon így végül az MSZP 1 százalékponttal több szavazatot kapott a Fideszné. A választási eredmények ezen felül területi polarizációt is mutattak: egyértelműbbé vált a Budapest – vidék dichotómia, amelyben a baloldal a főváros megnyerésével győzedelmeskedett (*Bőhm*, 2010).

Kovács (2010) szerint alapvetően a nemzetközi pozíciónk alapvető megváltozása jellemezte a következő ciklust: az európai integráció bár nem zajlott zökkenőmentesen (nyilvánvalóvá vált például, hogy a nyugati bérek begyűrűzése nem azonnal történik majd

meg), kis nyitott gazdaságként ez volt a legalkalmasabb pozíció ahhoz, hogy beleszólhassunk a nemzetközi folyamatokba. Számos, politikailag kiemelkedően fontos mozzanat történt azonban ebben a 4 évben: népszavazás a kórházak privatizációjáról és a kettős állampolgárságról, európai parlamenti választások, a miniszterelnök leváltása és köztársaságielnök-választás, illetve a kampány egyik leginkább meghatározó eleme, a 2005-ös Orbán-Gyurcsány vita. A Fidesz stratégiája nagymértékben épített a Nemzeti Konzultáció programjára, amely 700 települést érintett: ennek során több helyszínen biztosítottak platformot Orbán és az "emberek" párbeszédéhez, amely nem csak jól illett a mozgalmi jellegű berendezkedésük kiépítéséhez (és a közvetlen kapcsolattartás, valamint a népakarat közvetítésének kommunikációjához), a vidéki szavazatokat is biztosította (*Kovács,* 2010). Ugyan volt remény a súrlódások elkerülésére a Fidesz 13. havi nyugdíjjal, panelprogrammal és adókedvezményekkel kapcsolatos kezdeményezésének, illetve az MSZP "nemzeti minimumtörvényének" együttes tárgyalásakor, valójában csak a további megosztottsághoz járultak hozzá (*Kovács,* 2010). Egy ennyire aktív kampányidőszak után nem meglepő, hogy viszonylag magas részvételi aránnyal zajlott a 2006-os országgyűlési választás, amely több hatás érvényesülését is bizonyította, így a modernizációs differenciákét is az egyes választókerületekben: míg Budapest 2. EVK volt a legaktívabb, Borsod 5. EVK a leginkább passzív (*Kovács,* 2010). Végül az MSZP 2006-ban is 1 százalékpontos győzelmet aratott.

A közvetlenül a választások után lezajló változások azonban átírják a fenti eredményeket. Nyilvánvalóvá vált, hogy az MSZP nem képes tartani a választási programját: az államháztartás rendbetétele és a reformok kerültek a fő fókuszba, a szeptemberben kiszivárgott balatonőszödi beszéd pedig hatalmas mértékű hitelvesztéshez vezetett, és egy igen forró őszt indított el, agresszív tüntetésekkel, az MTVA-székház ostromával és a magyar politika újradefiniálásával (*Kovács*, 2010). A Fidesz-KDNP frakció bojkottot hirdetett, amelyet 2009-ig, a miniszterelnök lemondásáig fenn is tartott; népszavazást kezdeményeztek, a kormánypárti bizalom pedig minden eddiginél jobban megrendült (bár korábban bizalmi szavazást indítványoztak, amellyel legitimálták pozíciójukat) (*Kovács,* 2010). A 2008-as világválság kezelése ugyan először sikeresnek tűnt a nemzetközi pénzintézetekkel és az Európai Unióval történő megállapodások miatt, az MSZP-nek további (sikertelen) megszorításokat kellett eszközölnie, amelyek hozzájárultak a támogatottságuk további csökkenéséhez. A 2009-ben egy évre, Bajnai vezetésével megalakult "szakértői pártkormány" egyetlen célja a válságkezelés volt. A média (és a pártok is) nagyjából biztosak voltak a Fidesz győzelmében, amelyet a különböző közvéleménykutatások eredményei is alátámasztottak (*Kovács*, 2010), a 2010-es országgyűlési választásokon pedig be is igazolódott.

2.3) Harmadik időszak (2010-)

Ahogyan az a fenti összefoglalóból és a választási adatokból is egyértelműen látszódik, a rendszer a pártalapú szavazást preferálta, és (a Loosemore-Hanby index alapján) magasan aránytalan volt (*Tóth*, 2015). Ez az aránytalanság alapvetően két forrásból származik: a győztes felülreprezentációjából (amely a mandátumok számában nyilvánul meg) és az 5% alatti pártok kieséséből (amely például az 1990-es választás esetén jelentett torzítást, és a kétpártosodás, valamint a negatív zsarolási potenciál jelenségének kedvezett). A 2010-es Fidesz-KDNP kétharmados többségű kormány (kizárólag kormánypárti képviselők szavazatával) 2011-ben a választási rendszert is megváltoztatta (*Tóth*, 2015). A két legfontosabb érv, amely a változás mellett szólt, a parlament létszámának csökkenése (386-ról 199 főre), illetve egy alkotmánysértés (a választókerületek lakosságszámbéli aránytalanságának) kezelése. Az új szabályozás a problémák kezelése mellett azonban teljesen új választási rendszert hozott létre, amely bár megmaradt vegyesnek – tehát fennáll a listás és egyéni kerületi szavazatok kettőssége – még aránytalanabbá tette az előző rendszert (*Tóth*, 2015). A 2011-es változtatásokkal a választópolgárok továbbra is 1-1 egyéni és listás szavazattal rendelkeznek, azonban a korábbi három ágból a területi listák megszüntetésével csak kettő maradt, a korábban kétfordulós rendszer pedig egyfordulóssá vált, és az érvényességi küszöb is eltörlődött. Fontos változtatás még az országos listára kerülő töredékszavazatok átalakítása: az első- és második helyezett szavazatkülönbségének a mennyisége a győztes párt listájára kerül, többek között ezáltal jóval nagyobb mértékben lesz felülreprezentálva a győztes párt (míg a korábbi törvény alapján a középpártok általában a szavazatarányuknak megfelelő mennyiségű mandátumot kaphattak) (*Tóth*, 2015). Ezek mellett a határon túli magyar választópolgárok magyar listára történő szavazása is biztosítottá vált. Számos kritika merült fel a választási törvény megváltoztatásával kapcsolatban, melyek közül kutatásunk szempontjából különösen fontos a "gerrymandering" jelensége: arra a gyakorlatra utal, amikor a jogalkotó úgy húzza meg a körzethatárokat, hogy az a választás szempontjából számára kedvező legyen; *Tóth* (2015) alapján pedig kimutatható a baloldali körzetek kialakítása, amivel a billegő körzetek inkább jobbra mozdultak.

Tóth és Török (2014) alapján a 2010-es választást az utána következő dinamikus változások miatt joggal nevezhetjük "politikai földrengésnek", amelynek a fenti választási törvény átalakítása is bizonyítéka – csakúgy, mint az új alaptörvény és parlamenti törvény. Azt is állítják, hogy 2014-re ismét viszonylagos politikai stabilitás állt be a pártok tekintetében; csakhogy ez nem a 2010 előtti kvázi kétpártrendszeré, hanem a 2010-ben létrejövő centrális

erőtéré, amelyben felbomlott a bal-jobb egyensúlya, és a jobboldal tartósan erősebbé vált. A centrális pártrendszert 5 ismérve alapján definiálhatjuk:

1. reálisan csak egy politika szereplő alakíthat kormányt;
2. a centrális párttól jobbra és balra is elhelyezkedhetnek komoly támogatottságú szereplők;
3. a rendszer stabilitásának alapja, hogy nehéz többséget képezni az ellenzékben (mert mindegyik párt közelebb áll a centrálishoz, mint a másik ellenzékbélihez);
4. a választási rendszere mindenképp többségi jellegű;
5. adminisztratív-kartellpárti eszközök szükségesek a fenntartásához (*Tóth és Török,* 2014).

Horváth és Soós (2015) szerint háromosztatúvá vált a magyar pártrendszer: egy konszolidáltan ugyan, de töredezett baloldalból, egy nemzeti radikális jobboldalból és a Fideszből, mint önálló, komplex szervezeti hálóból állt. A bal- és jobboldaliság, bár nem fedik teljes mértékben a magyar pártrendszert, mégis segítenek pozicionálni a pártokat nem csak az elemzők, de a választópolgárok számára is. *Tóth és Török* (2014) alapján Magyarországon nem a gazdasági-elosztási dimenzió jelenti a kettősséget a pártrendszerben (mert számos ponton ambivalens a nyugati dichotómiához képest, és támogat az itthoni jobboldal alapvetően baloldali gazdasági eszközöket, és fordítva), hanem sokkal inkább a kulturális-ideológiai kérdések alapján állnak fel a törésvonalak.

Tóth (2015) szerint már 2013-ban nyilvánvaló volt a széttagolt baloldali ellenzék számára is, hogy az egyfordulós, relatív többségi jellegű rendszerben győzelemre (vagy egyáltalán második hely megszerzésére) csak akkor van lehetőségük, ha egy jelöltet állítanak. *Kmetty* (2015) mindemellett úgy találta, hogy a 2014-es országgyűlési választásokra a szavazópolgárok nagyrésze kiábrándult, az ideológia középre tolódott. Bár a baloldal közös listával indult, a Fidesz-KDNP frakció a szavazatok 45%-ával elnyerte a parlamenti mandátumok kétharmadát az egyéni kerületi győzelmeik miatt, 20 százalékponttal megelőzve a baloldalt (*Tóth és Török,* 2014).

A turbulens 2010 és 2014 közötti időszak után a következő kétharmados ciklus jóval visszafogottabban zajlott: nem változtak érdemben a választási szabályok (*Tóka,* 2018). A kampányok kimondottan agresszívan mozgósítottak, és bár elaprózodtak az ellenzéki szavazatok, mégis úgy találták a szakértői becslések, hogy gyakorlatilag lehetetlen az újabb Fidesz kétharmad; a közvélemény-kutatások azonban kiegyensúlyozottan a Fidesz győzelmét jelezték előre (*Tóka*, 2018). Ehhez valószínűleg hozzájárult a megváltozott politikai kommunikáció, és különösen a 2015-ben tematizált menekültválság (kampányokban,

népszavazásban és Nemzeti Konzultáció keretében), amely *Tóka* (2018) szerint olyan új szavazókat is hozott a párt számára, akiknek jelentős része korábban esetleg egyáltalán nem vett részt a választásokon. Ezek mellett természetesen egyéb tényezők is befolyásolták a Fidesz népszerűségét: bár visszaeshetett például az internetadó körüli elégedetlenség időszakában, a menekültválsággal kapcsolatos átpozicionálás közben (és az ezzel egyidejű gazdasági változásokkal, bár kauzalitást nem találtak) ez gyakorlatilag semmissé vált (*Tóka,* 2018). A Fidesz végül 2018-ban rekordmagas részvétellel (amely tendencia egyébként ellentmondani látszik a kelet-közép-európainak) szerzett újabb kétharmados győzelmet (*Tóka,* 2018).

A legutóbbi, 2022-es országgyűlési választás már egészen más várakozásokkal került megrendezésre, az ellenzék megosztottsága ugyanis jóval kisebb volt: az Összefogás közös lista- és egyéni képviselők állításával igyekezett kihívni a regnáló kormánykoalíciót – amely azonban végül az eddigieknél is több mandátumot szerzett (*Tóka,* 2022). Ezeket az eredményeket a 2019-es népszerűségi viszonyok is előrejelezték (az olyan változásokkal együtt, mint például a Mi Hazánk jelenléte vagy az LMP-n belüli konfliktusok); azonban a baloldal koordinált kampánya csak kisebb mértékű választói támogatást élvezhetett, mivel feltételezhetően sokan vagy a bizonytalanokhoz, vagy egyenesen a Fidesz táborához csatlakozhatott (*Tóka,* 2022). A 2021-es előválasztások (amelyen nagyjából 800 ezer szavazó vett részt) megnövelhették a szövetség népszerűségét, a közvélemény-kutatások, illetve a szakértők előrejelzései azonban *Tóka* (2022) szerint irreális mértékben bízták el magukat és torzítottak az ellenzék javára.

A 2022-es országgyűlési választások eredményei a Nemzeti Választási Iroda[2] és *Tóka* (2022) alapján a következőképpen alakultak:

PÁRT	MANDÁTUM (FŐ)	MANDÁTUM (%)	LISTÁS SZAVAZATOK	EGYÉNI SZAVAZATOK
Fidesz-KDNP	135	67,8%	54,1%	52,5%
Összefogás	57	28,6%	34,4%	36,9%
Mi Hazánk	6	3,0%	5,9%	5,7%
MNOÖ	1	0,5%	0,5%	-
Összesen	199	100%	94,5%	95,1%

1. táblázat: A 2022-es országgyűlési választásokon Parlamentbe jutó pártok eredményei (saját szerkesztés).

[2] https://vtr.valasztas.hu/ogy2022, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.

Összességében tehát az elmúlt évtizedek választásai és közéleti súrlódásai egy centrális erőtér kialakulásához vezettek, amely sikerességét elsősorban politikai, de emellett gazdasági-társadalmi változások is elővetítették.

3) A választói magatartás elméleti modelljei és empíriája

A szavazói viselkedésnek alapvetően három elméleti modelljét különíthetjük el *Antunes* (2010) alapján, amelyek egymás kiegészítőiként működnek. A szociológiai iskola egyik legmeghatározóbb munkája *Lazarsfeld, Berelson és Gaudet* (1944) kutatása, melynek központi kérdése a szavazás aktusának individualitása volt: azt állították, hogy a választópolgár szavazatát elsősorban a személyisége és a médiának való kitettsége határozza meg. A legjelentősebb eredményük azonban részben megcáfolta a hipotézisüket; azt találták, hogy a média kevéssé volt hangsúlyos a döntéshozásban, azonban a szociális csoportokhoz való tartozás annál inkább.

A *Lazarsfeld et al*. (1955) által felvetett modell alapján az emberi közösségeknek két tagja van: véleményvezérek egy szűk köre, akik aktívan követik a közéleti eseményeket, akiket közvetlenül ér el a tömegmédia és ők maguk is abból törekednek tájékozódni; illetve az ő követőik. A politikai jellegű üzenetekről, eseményekről az említett véleményvezérek szereznek tudomást a fősodratú sajtóból és ők látják el ezeknek az értelmezésével a közösség többi tagját a saját társadalmi csoportjaikon belül. Így a választási kampányok ideje alatt a politikai tömegkommunikáció csak közvetve éri el az emberek többségét, a véleményvezéreken keresztül két lépcsőben.

Lazarsfeld et al. (1944) megjelöli azokat a pszichológiai tényezőket, amelyek megágyaznak a véleményvezér-követő modellnek. Az emberek preferált elsőszámú információszerzési forrása a közvetlen személyközi kommunikáció olyan bizalmi közösségekben, mint a család vagy közeli baráti társaságok, a sajtó másodlagos. A politikai beszédeket, kampányeseményeket, közéleti híreket nagyobb kritikával és zárkózottabban fogadják, hiszen ezeket azzal a céllal fogyasztják, hogy a saját véleményüket és gondolataikat tudják megerősíteni vagy próbára tenni, emiatt ellenállóbbak a befolyásolásukra, meggyőzésükre törekvő tartalommal szemben. Ezzel szemben személyes beszélgetések esetén rendszerint nem tartanak ilyen mögöttes céloktól. Ha felmerül a közélet beszédtémaként, „védtelenül" fogja érni a feleket, aminek következtében nyitottabban fogadják a véleménykülönbséget és nagyobb eséllyel győzhetőek meg. Ezen felül a szűkösebb közösségek irányába érzett megfelelési kényszer, a közelálló emberekbe (és az ő véleményükbe) vetett

bizalom, az erősebben kinyilvánított politikai véleményellentétekből következő kockázatok (megromló kapcsolatok, vagy egyszerűen a beszélgetőpartner elszomorítása, felidegesítése), a rugalmasság ami egy személyes beszélgetésben adott, ám egy előre megírt beszédben vagy újságcikkben nem (pl. a téma gyors megváltoztatása), olyan hétköznapi tényezők, amelyek a tömegmédián keresztüli elérésnél hatékonyabb eszközzé teszik a személyes kommunikációt.

Az előbbiekben kifejtett kommunikációs folyamat megmagyarázza, hogyan áramlik az információ a formális sajtótól az egyénekig a véleményvezéreken keresztül. A választópolgárokhoz az őket közvetlenül körülvevő közösségeiken át jutnak el a politikai üzenetek. *Lazarsfeld et al.* (1954) eredményei szerint a különböző társadalmi csoportokhoz való hovatartozás határozza meg a végső szavazatukat, és a család, a közvetlen baráti kör, a vallási közösség és szocioökonómiai státusz azok a faktorok, amelyek leginkább befolyásolják a választói preferenciákat. A párthovatartozás és a politikai nézetek elsősorban „örökletesen" érkeznek a szűk családi körből. A szavazópolgárok olyan emberekkel veszik magunkat körbe (baráti körök, munkatársak) akikkel egyeznek a nézeteik, és minél homogénebb politikailag a környezetük, annál aktívabbak a szavazók. Ha a különböző közösségek más-más nézetekkel rendelkeznek, nagyobb eséllyel születhet döntés a szavazatokról a választás utolsó perceiben, vagy akár dönthetnek úgy, hogy nem szavaznak egyik jelöltre sem.

Antunes (2010) összegzése alapján a pszichoszociális elmélet, ellentétben a szociológiai elmélettel, nem szociális faktorok és kommunikációs csatornák segítségével próbál keretrendszert alkotni a szavazói viselkedés modellezéséhez, hanem a pártszimpátiával magyarázza a magatartást. Itt a pártszimpátia egy olyan hosszútávon stabil pszichológiai kapcsolat, amely az adott személy között és aközött a párt között alakul ki, amivel azonosítja magát.

Campbell et al. (1960) központi állítása a tölcsérmodell, amivel szemlélteti, hogyan következik a pártszimpátiából a ténylegesen leadott szavazat. A szavazók fiatalon átesnek egy politikai szocializálódási folyamaton. A neveltetésük, közvetlen családi hátterük függvényében felvesznek egy pártidentitást, kapcsolat alakul ki köztük és a párt között (pártszimpátia), ami befolyásolja majd hogyan alakulnak a politikai vélekedéseik: mivel kedvelik a pártot, átveszik annak nézeteit és politikai pozícióit. Ezek a vélekedések fogják meghatározni, mit éreznek a rivális párt jelöltjével kapcsolatban, a saját jelöltjükkel kapcsolatban, mit gondolnak a pártok kormányzóképességéről, vagy például a kül- és belpolitikai programokjukról. A csoportérdek is meghatározó tényező a választó adott jelöltről alkotott véleményében. Azt fogja preferálni, aki vélekedése szerint képviseli azokat a társadalmi csoportokat, amelyeknek ő maga is tagja, és akire ezek a csoportok feltételezhetően szavaznak. Összefoglalva, a szocializálódásból

következik a pártidentitás, ez pártszimpátiává és a párthoz való kötődéssé fejlődik, ami meghatározza, milyen vélekedéseket alakít ki a szavazó a választható jelöltekről, és ezek alapján dől el, kire fog ténylegesen szavazni.

Továbbá *Campbell et al*. (1960) kutatásainak van több olyan állítása is, amelyeket már a szociológiai modellhez köthető felméréseknél is megfigyeltek: a szavazók szakpolitikai kérdésekkel nem foglalkoznak, kevesen rendelkeznek olyan nézetekkel, amelyek felfoghatóak mint ideológia, és gyakran nincsenek tisztában vele, melyik párt mit képvisel, vagy mit állít magáról. Hasonlóak a következtetéseik azzal kapcsolatban is, mi változtathatja meg a pártidentitást: amennyiben egy választónak érdemben változik a társadalmi helyzete (házasságkötés, költözés, felsőoktatásba lépés), az magával hozhatja pártidentitásának megváltozását is. Ebből következik, hogy össztársadalmi szinten jellemzően válsághelyzetekben mozdulnak el jelentősen a pártpreferenciák, amikor rövid idő alatt rengeteg választó kerül át az addigihoz képest egy teljesen új társadalmi csoportba.

A *Downs* (1957) által felvetett elmélet egy racionális döntéshozatalon és tökéletes információkon alapuló szavazati modell. Állítása, hogy a választó arra a jelöltre fog szavazni, amelyik a lehető legnagyobb hasznosságot jelenti neki, amennyiben az kormányra kerül. Többpárti választás esetén előfordulhat a stratégiai szavazás, ekkor a választónak észszerű döntés olyan jelöltet választania, amelyik meggátolja annak a győzelmét, akitől még kevesebb hasznosságot várna. A tökéletes információ feltételét *Fiorina* (1981) próbálta enyhíteni egy olyan modellel, amelyben nem lehet előre tudni mekkora hasznosságot fog jelenteni a jelölt kormányzása, hanem az adott jelölt múltbeli kormányzási teljesítménye alapján fogja megbecsülni a szavazó.

A pszichoszociális és a szociológiai modellek alapján a szavazók társadalmi hovatartozása és státusza magyarázni képes a választásokon ténylegesen leadott szavazatokat. Ha egy adott párt támogatottságát szeretnénk megvizsgálni kijelölt magyarázóváltozók egy csoportjának függvényében, szükséges lehet azokra a releváns társadalmi csoportokra kontrollálni, amelyek azonos vagy ellentétes irányú szignifikáns együttmozgást jelenthetnek a párt által elért eredményekkel. Hogy nagyobb sikerrel járhassunk a kontrollváltozók kiválasztásában, érdemes a nemzetközi szakirodalom és a hazai közvéleménykutatások alapján feltérképezni, melyek lehetnek azok a csoportok, amelynek tagjai a legnagyobb eséllyel válnak Fidesz-KDNP szavazókká.

Kubát és Mejstřík (2020) a magyar kormánypártot „illiberális (posztkommunista)” pártként definiálja, és az európai populista „pártcsalád” részének tekinti. Érvelésük szerint hasonló vonások és egyértelmű különbségek is megfigyelhetőek a pártcsalád tagjai között,

mind retorikában, mind a politikai-ideológiai helyezkedésükben. *Bartha et al*. (2022) jobboldali populistaként határozza meg a Fideszt és használja rá a „büntető populista" jelzőt, mert kommunikációja, retorikája a közbiztonsággal és az igazságszolgáltatás hatékonyságával kapcsolatos félelemre épít. *Greven* (2016) szintén jobboldali populistaként hivatkozik a magyar kormánypártra.

Berman (2021), *Lubbers et al*. (2002) és *Arzheimer* (2009) kutatásai alapján a jobboldali populista, szélsőjobboldali, illetve bevándorlásellenes pártokra nagyobb valószínűséggel szavaznak alacsony szocioökonómiai státuszúak, munkanélküliek, alacsonyabb iskolázottságúak, fiatal férfiak és nyugdíjasok. Ezek a kutatások észak-amerikai és nyugat-európai megfigyelések alapján érvelnek amellett, hogy az előbb felsorolt társadalmi csoportok a jobboldali populista szavazóbázis fontos részét alkothatják. Viszont a fentebb említett szakirodalom alapján, mivel vannak érdemi hasonlóságok ezen pártok és a Fidesz között, feltesszük, hogy van átfedés a csoportok között is. Ezt alátámasztja a *21 Kutatóközpont* (2022) felmérése is, amiben látható a kimutatott ellentétes irányú együttmozgás az iskolázottság, a jólét és a kormánypárt támogatottsága között.

4) Kutatás

A hipotézisünket egy egy-, és egy többváltozós lineáris regresszióval, illetve egy területi regresszióval kíséreljük meg igazolni, keresztmetszeti adatok felhasználásával. Az adatforrások a KSH Térképes Interaktív Megjelenítő Alkalmazása (2023) és Tájékoztatási Adatbázisa (2023), a Nemzeti Választási Iroda (2023) honlapján elérhető 2022-es országgyűlési választási adatok, illetve a palyazat.gov.hu (2023). Az NVI és a KSH adatait csv fájlokként exportáltuk a webalkalmazásokból, a palyazat.gov.hu adatait pedig web scrapinggel gyűjtöttük ki településenként. A modellezéshez az R programot, míg a webscrapinghez Pythont használtuk.

Mivel a választási eredmények csak szavazókörönként vagy választókerületenként elérhetőek, a KSH bizonyos adatai és a pályázatok pedig csak településenként érhetőek el, ezért egy "területi egységre" hoztuk őket, és a szavazóköri adatokat településenként aggregáltuk.

A hipotézis precízebb teszteléséhez az előbb említett adatforrásokról a szakirodalom alapján választottunk makroszintű szocioökonómiai proxykat mint kontrollváltozókat, az időben releváns mikrocenzus adatok hiányában. Emiatt az elemzésben nehezebb egyértelmű konklúziókat levonni, hiszen több adatat is magukba foglalhat egy ilyen makroszintű proxy.

4.1) Módszertan

Elemzésünkhoz a statisztikai módszertanoknak egy viszonylag friss ágát, a térökonometriát használjuk. A módszer igen hasznos sajátossága, hogy kezelni tudja keresztmetszeti- vagy panel regressziós modellekben a térbeli interakció (autokorreláció) és a térbeli struktúra (heterogenitás) által felvetett problémákat. Használata éppen ezért mára igen széleskörűvé vált: a regionális közgazdaságtan, a városgazdaságtan vagy a gazdaságföldrajz területein is alkalmazzák (*Varga*, 2002).

Mivel feltételezhető (sőt, egyes tudományterületeken evidencia) a térbeli autokorreláció a szomszédos területek között, a szűrésének hiányában kikerülhetetlen a hibás becslés; miután pedig a tér kétdimenziós, az egydimenziós adatok nem tudják azt jól leképezni, mivel a betűrend vagy a sorszámok nem foglalják magukban a térbéli kapcsolatot (*Varga*, 2002). *Cressie* (1993) úgy gondolja, térbeli adatok esetén minden irányban jelen van a függőség, a távolság mértékével fordítottan arányosan. A térbeli dependencia függvényszerű kapcsolatot jelent egy változó különböző helyeken mért értékei között: egy változó nem csak hat egy másik lokációban mért értékére, de maga is függő általa (*Varga*, 2002). A klaszteresődés is pozitív térbeli autokorreláció létrejöttét eredményezheti (ennek jelenlétével és problémáival a változók bemutatásának kapcsán foglalkozunk majd), míg a negatív autokorreláció esetén a szomszédos területek között sakktáblaszerűen oszlanak meg a különböző értékek (*Varga*, 2002). A pozitív autokorreláció magyarázható technikai hibával (hiszen az aggregációk jellemzően csupán politikai határok, nincs „természetes" választvonal, különbség a csoportok között – például a természeti adottságok gazdasági kihasználása megegyezhet két, szomszédos országban), valamint szubsztantív megközelítéssel is (amely a társadalmi interakciók kialakulásának kapcsolatát veszi figyelembe a térbeli közelséggel) (*Varga*, 2002).

A fentiek modellen belüli magyarázatának érdekében a térökonometria bevezeti egy térbeli súlymátrix (**W**) használatát, amely lehet bináris szomszédságmátrix, amikor a mátrix w_{ij} elemének értéke 1 vagy 0, attól függően, hogy szomszédos-e az *i* és *j*; vagy inverz távolságalapú súlymátrix, ahol a mátrix adott eleme az *i* és *j* közötti távolság reciprokának valamely fokú hatványa (*Varga*, 2002). A sorstandardizált súlymátrixokat az egyes elemek saját sorában elhelyezkedő elemek összegének az osztásával kapjuk, ahol a sorösszegek 1-et adnak. A főátlóban lévő elemek hagyományosan 0-k (*Varga*, 2002).

Feltételezzük, hogy a választások eredménye területileg nagy mértékben meghatározott. Bár a kormánypárt egyértelmű sikere jellemzően nem kérdéses az egyes településeken, így gyakorlatilag determinisztikus a kimenetel, a különböző szocioökonómiai és demográfiai

hatások hozzájárulhatnak a szavazatok mennyiségének eltéréséhez. A befolyó pályázatok spillover-hatásai (mind gazdasági, mind társadalmi értelemben) szintén magyarázhatják a szomszédos települések szavazatarányainak hasonlóságát, így indokoltnak tűnik a területi modell használata.

A területi autokorreláció jelenlétének teszteléséhez a Moran I próbát használtuk (*Moran*, 1950), amely az első területi autokorrelációs mutató. Hasonlít a szorzatmomentumkorrelációhoz, azonban egy korrekciós, térbeliséget jelölő súlymátrixszal bővül, így a szomszédos területek adott változóval való kapcsolatát mutatja (*Bálint*, 2010). A képlete a következő:

$$I = \frac{N}{W} \frac{\sum_{i=1}^{N} \sum_{j=1}^{N} w_{ij}(x_i - \bar{x})(x_j - \bar{x})}{\sum_{i=1}^{N} (x_i - \bar{x})^2}$$

1. egyenlet: a Moran I próba

ahol N a területi megfigyelések száma (i és j) indexekkel, x és $\bar{x}$ a vizsgált változó és annak átlaga, w_{ij} az inverz távolságalapú súlymátrix, W pedig a w_{ij}-k szummája. A mutató értéke a [-1;1] intervallumba eshet, ahol 0 a területi autokorreláció hiánya. A Fidesz támogatottságára felírt mutató p-értéke 0, ami azt jelenti, hogy minden szokásos szignifikanciaszinten elvethetjük a területi autokorrelálatlanság H_0-ét – a kormánypárt szavazataránya térbeli összefüggést mutat, így indokolt a területi modell használata.

A modellünk becsléséhez a SAR (spatial autoregressive; területi autoregresszív) módszert alkalmaztuk, amely annyiban különbözik egy egyszerű OLS-től, hogy egy ρ együtthatóval beemelt szomszédsági mátrixszal becsüli a területek közötti interakciót (*Ord*, 1975). A felírása a következő módon történik:

$$y_i = \alpha + \rho \sum_{j=1}^{n} w_{ij} y_j + \sum_{r=1}^{k} x_{ir} \beta_r + u_i$$

2. egyenlet: a SAR modell

ahol esetünkben az inverz távolságalapú w súlymátrix a települések középpontjainak távolságából épül fel; ρ a területi autokorreláció mértéke; x_{ir} az r. magyarázó változó és β_r ennek koefficiense; u_i pedig a maradéktag. Az egyenlet alapján is látható, hogy amennyiben $\rho = 0$, a becslés egy egyszerű lineáris regresszió lesz.

4.2) Adatbázis

VÁLTOZÓ	LEÍRÁS
támogatottság	A Fidesz-KDNP támogatottsága (%) (3)
adózók	Az ezer lakosra jutó adózók száma (fő) (1)
szja	A személyi jövedelemadóalapot képező egy állandó lakosra jutó jövedelem (eFt) (1)
kiskereskedelem	Kiskereskedelmi üzletek száma tízezer lakosra (db) (1)
működő vállalkozások	Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma (db) (1)
lakásállomány	Lakásállomány ezer lakosra (db) (1)
vándorlás	Összes belföldi vándorlási különbözet ezer lakosra (fő) (1)
önkorm. bevétel	Települési önkormányzat bevétele (eFt) (2)
önkorm. kiadás	Települési önkormányzat kiadása (eFt) (2)
mkkp	MKKP szavazatok aránya az összes szavazathoz képest (%) (3)
mh	Mi Hazánk szavazatok aránya az összes szavazathoz képest (%) (3)
nyugdíjasok	Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülő férfiak és nők kumulált száma (fő) (2)
8 évfolyamot befejezettek	A 8. évfolyamot nappali oktatásban sikeresen befejezők (fő) (2)
hátrányos helyzetű gyerekek	Megállapítottan hátrányos helyzetű gyermekek száma (fő) (2)
járási hivatal	Járási hivatal jelenléte (igen - nem) (2)
részvétel	A választáson szavazatot leadott polgárok aránya az összes választópolgárhoz képest (%) (3)
megváltozott	Megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásokban részesülők aránya a teljes népességben (%) (1)
pályázatok	KTIA, NFT, Széchényi 2020 és Széchényi Terv Plusz támogatások összege (Ft) (4)
állandó népesség	Állandó népessége száma (fő) (2)

2. táblázat: A modellépítés során felhasznált változók.

A felhasznált adatbázist a KSH Térképes Interaktív Megjelenítő Alkalmazás (2023) (1), a KSH Tájékoztatási adatbázis (2023) (2), a Nemzeti Választási Iroda (2023) (3) és a palyazat.gov.hu (2023) (4) adataiból állítottuk össze.

Az önkormányzati bevételeket, kiadásokat és a települések által pályázatokon elnyert támogatások összegét az állandó népességgel elosztva, egy főre vonatkozó adatokká alakítottuk át. A nyugdíjas férfiak és a nyugdíjas nők esetében a két változó összegének az állandó népességhez viszonyított aránya került felhasználásra. Hasonlóan a hátrányos helyzetű gyerekeknél, ahol szintén az állandó népességhez viszonyított aránnyal számoltunk. A megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásokban részesülők esetében a változó értékének időbeni változása 2018 és 2021 között került a modellbe.

A továbbiakban tisztázzuk a nem feltétlenül magától értődő változók és adatok definícióit.

Az önkormányzatok költségvetésének legfontosabb bevételi forrásai a központi állami költségvetésből érkező támogatások (amelyeknek egy része csak átfolyik az önkormányzaton, pl. óvoda fenntartásához szükséges források), az olyan közhatalmi bevételek, mint az építményadó, iparűzési adó, kommunális adó, idegenforgalmi adó, gépjárműadó. További forrásokat jelentenek az önkormányzati vagyontárgyakból értékesítéséből és bérbeadásából származó haszon. A költségvetés bevételi oldalának szempontjából jelentősek még a finanszírozási bevételek (pl. hitelfelvétel, értékpapír-értékesítés). [3] [4]

Megváltozott munkaképességűnek számítanak azok a személyek, akiknek csökkent a munkavállalási és munkahely-megtartási képességük, függetlenül attól, milyen mértékű csökkenésről van szó és milyen munkaviszonyban van ténylegesen az adott személy. [5]

Hátrányos helyzetűnek számít egy gyermek

- ha a gyámja/szülője legfeljelebb alapfokú végzettséggel rendelkezik
- ha a gyámja/szülője aktívkorúak ellátására jogosult vagy legalább 12 hónapig álláskereső volt az elmúlt 16 hónapban
- elégtelen lakókörnyezetben él. [6]

A pályázatokon elnyert támogatások összege a Széchényi Terv 2020, Széchényi 2020, Kutatási és Technológiai Innovációs Alap, Nemzeti Fejlesztési Terv szummájából adódik.

[3] https://gyongyos.hu/az-onkormanyzatok-koltsegveteserol-egyszeruen/, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.
[4] https://or.njt.hu/onkormanyzati-rendelet/109316#ME3, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.
[5] https://rehabportal.hu/tudastar/megvaltozott-munkakepesseg/, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.
[6] https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.

4.3) Leíró statisztika

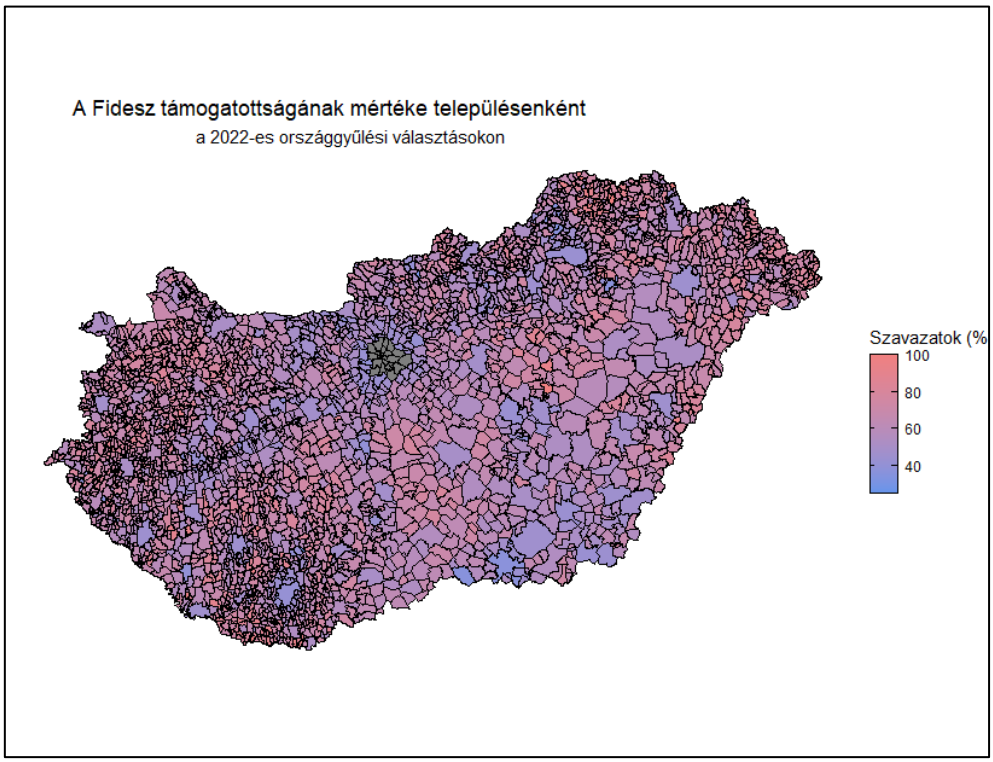

1. ábra: A Fidesz támogatottságának mértéke – térkép (saját szerkesztés).

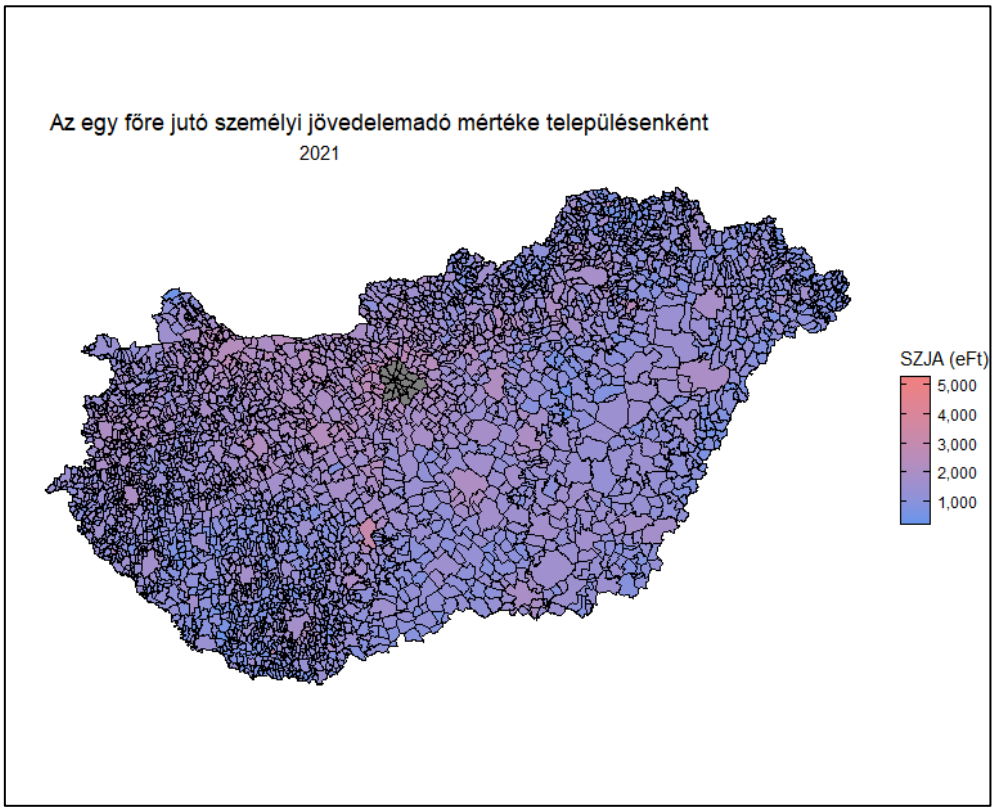

2. ábra: Az egy főre jutó személyi jövedelemadó mértéke – térkép (saját szerkesztés).

A függő változónkat, tehát a Fidesz szavazatarányos támogatottságának mértékét az 1. ábrán mutatjuk be. Bár a településegységek viszonylag kicsik, szabad szemmel is jól látszódnak a szavazatklaszterek, különösen az északkeleti és a délnyugati régiókban – azonban Észak-Dél vagy Kelet-Nyugat különbség kevésbé rajzolódik ki. A legkisebb, 30-40% körüli szavazatarránnyal a nagyobb területű városok rendelkeznek. Budapest és a megyeszékhelyek esetében az agglomerációs települések inkább kisebb, míg az egyéb (maguk is 50% feletti értékekkel rendelkező) városok körüli falvak magasabb szavazatarányt mutatnak.

A 2. ábrán az egy főre jutó személyi jövedelemadó mértéke látható. A leginkább az ország északnyugati részén tetőző változó viszonylag kis szóródást mutat területileg. A nagyobb települések esetén, ahogyan ezt intuitívan is várhatjuk, magasabb az SZJA, ebből következően pedig az adóalap is. Pozitív területi autokorrelációra engednek következtetni a különböző mértékű személyi jövedelemadócsoportosulások, különösen azokban a régiókban, ahol a kisebb települések szomszédsága jellemző.

A két ábrát összevetve azt tapasztalhatjuk, hogy a jelenlegi formájukban alig látható összefüggés a két változó között; elképzelhető, hogy a méretbéli különbségek kiküszöbölése után a logaritmált értékek mutathatnak valamilyen kapcsolatot.

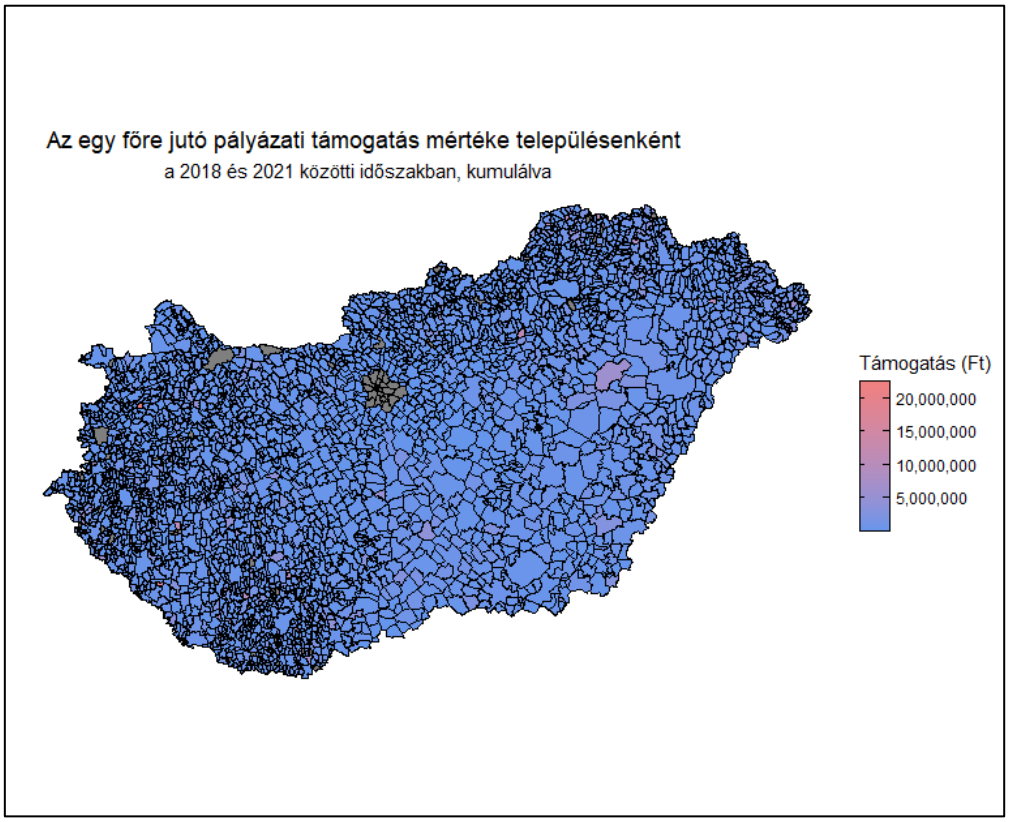

3. ábra: Az egy főre jutó pályázati támogatások mértéke – térkép (saját szerkesztés).

A pályázati támogatások egy főre jutó területi megoszlása a 3. ábrán látható. A térkép alapján a források nagyjából egyenletesen oszlanak el a különböző területek között (tehát nincs például nagyobb mértékű befektetés a gazdaságilag elmaradottabb régiók esetében), néhány outlier településtől eltekintve, ahol akár négyszeres mennyiségű is lehet a négyéves időszakban kifizetett összeg. 2018 és 2021 között összesen 30 település nem részesült valamilyen támogatási formában. Mind a kismértékű különbségek, mind a területi véletlenszerűség miatt azt tapasztalhatjuk, hogy az ábrák alapján nincs összefüggés az egy főre jutó pályázati támogatások mértéke és a Fidesz országgyűlési szavazataránya között.

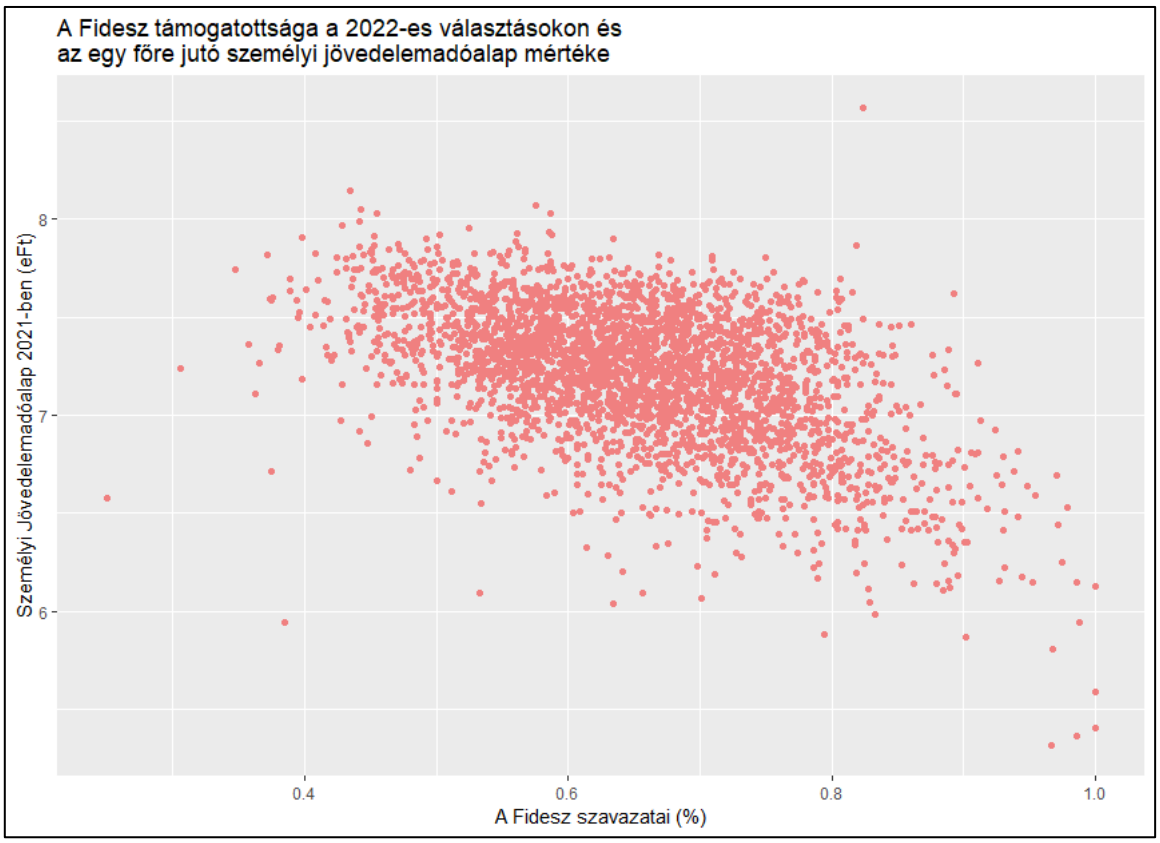

4. ábra: A Fidesz támogatottsága és az egy főre jutó SZJA-alap mértéke (saját szerkesztés).

A 4. ábrán a logaritmált személyi jövedelemadóalap mértéke és a Fidesz összes szavazathoz mért szavazatarányának kapcsolata látható. A pontdiagram alapján negatív összefüggés van a gazdasági fejlettség proxyja és a szavazatok között, tehát minél magasabb az egy főre jutó SZJA-alap, annál kisebb a Fidesz szavazataránya. Ez a fenti szakirodalmi összefoglalónak részben ellentmond: feltételezhetnénk, hogy a létbiztonság keresése és a haszonmaximalizálás miatt azok a választópolgárok, akik magasabb jövedelemmel rendelkeznek, így a fennálló rendszer haszonélvezői, a szavazatukkal is támogatják azt.

Azonban a változó a tanultsággal is nagymértékben együttmozog (*KSH*, 2021), a magasabb végzettségűek pedig jellemzően kisebb valószínűséggel Fidesz-szavazók[7]. A 2. ábra alapján azt is láthatjuk, hogy jellemzően a nagyvárosokban a legalacsonyabb a Fidesz szavazataránya – ahol természetesen magasabbak a fizetések is. Összességében feltételezhetjük, hogy a magasabb gazdasági fejlettség később a modellezés során is szignifikánsan és negatív mértékben hat a kormánypárt szavazataira.

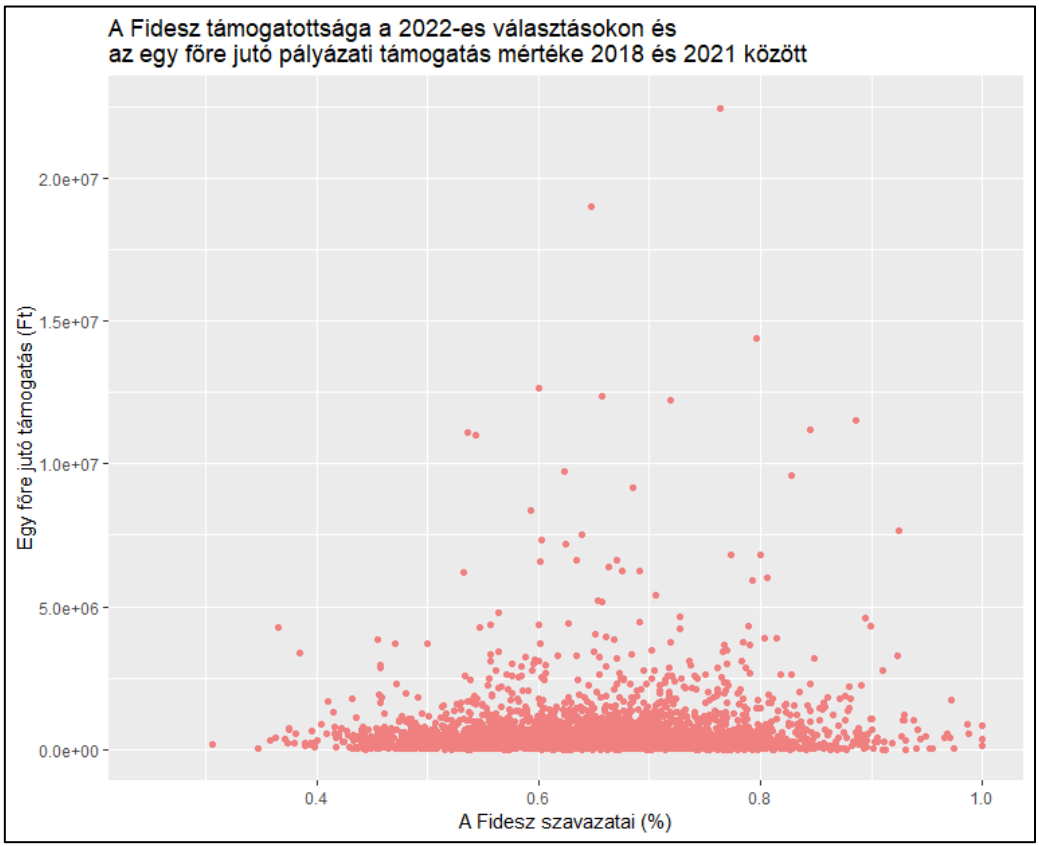

5. ábra: A Fidesz támogatottsága és az egy főre jutó pályázati támogatások mértéke (saját szerkesztés).

Az 5. ábrán az egy főre jutó pályázati támogatások mértékének és a Fidesz szavazatarányának kapcsolata látható. A pontdiagram igazolja azt a sejtést, amely alapján a pályázati összegek mértéke egy szűk sávon belül, egyenletesen oszlik el, néhány felfelé kiugró outliert leszámítva. A pályázatok természete miatt együttmozgás sem figyelhető meg a Fidesz szavazatarányával, tehát azt feltételezhetjük, hogy a modellezés során sem lesz kimutatható hatása a pályázati összegek nagyságának egyéb kontrollváltozók bevonása mellett.

[7] https://24.hu/belfold/2022/03/29/kormanyvaltas-fidesz-kormany-kozvelemeny-kutatas-zavecz-research/, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.

Elképzelhető, hogy az egyváltozós lineáris regresszió esetében a kiugró értékek pozitív kapcsolatot prediktálnak.

4.4) Eredmények

A hipotézisünk teszteléséhez három modellt építettünk: egy egyváltozós lineáris regressziót az egy főre jutó pályázati támogatások mértékével, egy többváltozós lineáris regressziót egyéb kontrollváltozók bevonásával, végül pedig egy SAR modellt.

VÁLTOZÓ	*a Fidesz támogatottsága*	
	KOEFFICIENS	P-ÉRTÉK
tengelymetszet	59,2648	0***
pályázatok	**0,4218**	**0,0138***
N	2150	
R^2	0,0028	
Korrigált R^2	0,0024	

*p≈0***, p≤0,001**, p≤0,01*, p≤0,05.*

3. táblázat: Az egyváltozós keresztmetszeti lineáris regresszió eredményei

Az egyváltozós lineáris regresszió eredménye a 3. táblázatban látható. Az eredményeink alapján az mondható el, hogy kontrollváltozók bevonása nélkül valóban kimutatható pozitív irányú, 5%-on szignifikáns kauzalitás az egy főre jutó pályázati támogatások és a Fidesz szavazataránya között, bár a függő változó varianciáját csak 0,3%-ban magyarázza az elnyert pályázatok összege.

A modellezés következő lépése a többváltozós keresztmetszeti lineáris regresszió felépítése volt, melynek során backwards eliminációval választottuk ki a szignifikáns, vagy kutatási kérdésünk szempontjából releváns változókat. Az épített modellben az interakciók által belevitt multikollinearitástól eltekintve megfelelőek voltak a VIF mutatók is, amelyek a többletinformáció mértékét mérik. A modell eredményeit a 4. táblázatban foglaltuk össze.

A modellünket az Adatbázis fejezetben leírt szűrést követően 2150 megfigyelésre építettük. A keresztmetszeti lineáris regresszió determinációs együtthatója 0,5180, vagyis a magyarázó változók 51,8%-ban magyarázzák a függő változó varianciáját. Ez egy kimondottan

magas érték, különösen mivel makroszinten aggregált adatokkal dolgozhattunk – a szavazások kimenetelét pedig számos mikroszintű tényező is befolyásolja.

A szocioökonómiai szempontból kiemelt fontosságú változók közül kevés került a végső modellbe. A lakásállományra és -forgalomra, az infrastrukturális beruházásokra és a gépjárműeladásokra vonatkozó adatok közül egyik sem bizonyult szignifikánsnak modellezés közben, bár közelítőleg jól lefedik egy adott terület gazdasági fejlettségét.

VÁLTOZÓ	*a Fidesz támogatottsága*	
	KOEFFICIENS	P-ÉRTÉK
tengelymetszet	152,30	0***
log megvált. munkakép.	2,84	0,0014***
MKKP szavazatok	-134,10	0***
MiHazánk szavazatok	-57,19	0 ***
log hátrányos h. gyerekek	0,62	0,0002 ***
nyugdíjasok	104,10	0,0003***
log önkormányzati bevétel	-0,41	0,2151
log SZJA (2021)	-13,79	0***
járási hivatal	-2,95	0***
pályázatok	**0,20**	**0,1281**
részvétel	27,54	0 ***
állandó népesség	-0,0001	0***
adózók (2021)	-0,03	0***
*SZJA * működő váll.*	-0,08	0***
*nyugdíjasok * áll. nép.*	-33,79	0***
N	2150	
R^2	0,5180	
Korrigált R^2	0,5149	

*p≈0***, p≤0,001**, p≤0,01*, p≤0,05.*

4. táblázat: A keresztmetszeti lineáris regresszió eredményei

A szakirodalmi áttekintés alapján számos magyarázó változó a várt hatással szerepel a regressziós egyenletben. A hátrányos helyzetű gyermekek aránya (amely szintén szocioökonómiai státusz proxy) pozitív előjelű együtthatóval szerepel a regressziós

egyenletben. Az alapvetően kiszolgáltatott társadalmi csoportok kitettebbek a populista politikai eszközöknek a szakirodalmi összefoglaló alapján, ugyanúgy, ahogyan jellemzően kevésbé iskolázottak is (pl. *Lubbers et al.*, 2002). Az állandóság vagy biztonságkeresés racionalitása ugyanúgy közrejátszhat a személyes választási döntéseikben, amely így a kiszámítható kormánypárti szavazat felé billenti őket. A vidéki pártjelenlét és a közvetlen kapcsolatépítés szintén hozzájárulhat a sérülékeny rétegek eléréséhez.

Bár eltérő csoport, a megváltozott munkaképességűek teljes lakosságon belüli aránya is hasonló hatást mutat. A nagyfokú kiszolgáltatottság jelensége itt is releváns, de a fogalom alá tartozó helyzetek sokszínűsége miatt kevésbé lehet egyértelmű következtetéseket levonni. Mindenesetre feltételezhető, hogy az olyan mikroszintű hatások aggregációja, mint a már említett biztonság kérdése szintén releváns tényező a döntésükben. A szakirodalmi áttekintésben említett szociológiai hatások is megjelenhetnek: elképzelhető, hogy a csoportérdekek miatt különböző politikai preferenciák alakulnak ki. A megváltozott munkaképességű választók emellett nagy valószínűséggel inkább ráutaltak a szűk közösségükre, ami akár a választói szakadékok elmélyüléséhez, és a kisebb közösségeken belüli véleményegyezőséghez vezethet.

A nyugdíj járadékban részesülők aránya a teljes lakosságon belül pozitív irányban hat a Fidesz szavazatarányaira minden más változatlansága mellett. Ez több közvéleménykutatás eredményével is összecseng[8], de azt az intuíciót is megerősíti, hogy a nyugdíjas korúak nagyobb valószínűséggel konzervatívak. A nyugdíj járadékban részesülők arányának és a település állandó lakosságának interakciója negatív koefficienssel hat a szavazatarányra: ezek alapján úgy tűnik, az egyik változó szintje hatással van a másik marginális hatására és fordítva. Az eredményeink alapján azt sejthetjük, hogy a nagyvárosokban élő nyugdíjasok kisebb valószínűséggel szavaznak a kormánypártra a kisebb településeken élőkhöz képest. A Fidesz sikeresen kiépített vidéki szavazóbázisa (amelyről a 2. fejezetben is írtunk) minden bizonnyal hozzájárul a sikeres szereplésükhöz; a személyes kapcsolatok fenntartása a választópolgárokkal és a hatékony kormánykommunikáció (amelynek a nyugdíjaskorúak a technológia miatt méginkább kitettek) egyszerre vezethetnek ehhez a hatáshoz.

A járási hivatal dummy változó negatív koefficiense is alátámasztani látszik a fenti következtetést. Azt tapasztalhatjuk, hogy azokon a településeken, ahol van járási hivatal, ceteris paribus rosszabbul végez a Fidesz szavazatarányok szempontjából. A 2. fejezet alapján belátható, hogy nem csak a fővárosban vagy a megyeszékhelyeken, összességében a nagyobb

[8] https://21kutatokozpont.hu/wp-content/uploads/2021/11/valasztas_utan_elemzes.pdf, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.

településeken is kisebb szavazatarányra lehet számítani a falvakhoz képest a kevésbé homogén szavazóbázis miatt.

Az önkormányzatok egy állandó lakosra jutó bevétele, ellentmondva a szakirodalomban említett elméleteknek, illetve más proxyváltozókból levont következtetéseknek, nem szignifikáns magyarázója a kormánypárt által elért szavazatoknak. A racionális döntéshozatalon alapuló szavazáselmélet alapján a személyes haszonmaximalizálás, a szociológiai és pszichoszociális modellek szerint pedig a csoportérdekek miatt lehetne szignifikáns változó. Az önkormányzati bevétel pozitívan hathat a személyes és településszintű jólétre, amit a választópolgárok "honorálhatnak" a kormánypártra leadott szavazattal, annak reményében, hogy a jövőben is megmaradnak a magasabb bevételek **(***Fiorina*, 1981**)**. Ugyanakkor, ha jóléti proxyként tekintünk rá, egy olyan település mögött, amelyik több bevétellel rendelkezik más településekhez képest, magasabb jólétet is feltételezhetünk, ami más jóléti proxy változók szerint kevesebb kormánypárti szavazatot jelent. Így lehetséges, hogy az önkormányzati bevételekben, mint makroszintű proxyban, több, más-más irányba mutató mikroszintű szocioökonómiai változó hatása adódik össze, emiatt nehéz egy, egyértelmű hatást kimutatni vele vagy mérni vele.

Az ezer lakosra jutó adózók száma egyrészt jóléti proxy – lakosságarányosan több dolgozó magasabb aggregált és egy főre jutó kibocsátást jelenthet –, másrészt proxyja annak, milyen mértékben integrált az adott település lakossága az ország gazdasági vérkeringésébe. Megfordítva, minél inkább inaktív gazdaságilag a népesség, annál izoláltabb és kiszolgáltatottabb, érezheti magát a rendszer vesztesének, ami *Berman* (2021) szerint az olyan populista pártok támogatottságát növelheti, mint amilyennek a kormánypárt is definiálja magát. Egy aktív gazdasági életet és magasabb relatív jólétet élvező város kevésbé fog szimpatizálni a kormánypárttal. Ez látszik a becsült együttható előjeléből és szignifikanciájából is, minél több adózó jut ezer lakosra, annál gyengébb eredményt ért el a kormánypárt az adott településen.

Az egy főre jutó személyi jövedelemadóalap az adott település gazdasági teljesítményét, az aggregált egyéni jólétet méri. A szakirodalmi áttekintéssel összhangban a kormánypárt szavazatainak arányára negatív irányú hatással van: minél magasabb az egy főre jutó adóalap, annál kisebb a Fidesz szavazataránya minden más változatlansága mellett. A relatív jólét növekedésével valószínűleg számos mikroszintű faktor hatása megváltozik, hasonlóan azadózóak arányának tárgyalásakor említettekhez: a végzettséggel való együttmozgás miatt feltételezhetjük az általánosabb tájékozottságot, amely aztán szélesebb körű információgyűjtéshez vezet a haszonmaximalizáló választási döntések meghozatalakor; feltételezhetjük, hogy a magasabb jövedelműek több, és nem csak erős kötésekkel

rendelkeznek, amelyek így segíthetnek elkerülni a radikalizálódást; illetve a szűkebb közösségek hatása is kisebb.

A működő vállalkozások mennyisége azon túl, hogy szocioökonómiai proxy, területi fejlettséget is mutat: nagy valószínűséggel ott maradnak sikeresek a vállalkozások, ahol egyébként fizetőképes keresetük is van, tehát gazdaságilag eleve fejlettebb területeken. Ezt a benyomást az SZJA-alappal vett interakciójának pozitív előjelű koefficiense is alátámasztja, az eredménye pedig belesimul a fenti bekezdésekben tárgyalt gazdasági fejlettségi mutatók hatásának vizsgálatába.

A közvetlenül a választások szempontjából releváns részvételi arányok (a korábbi irodalmi elemzésekkel összhangban) szintén a Fidesznek kedveztek: minél többen voksoltak 2022-ben a választókorú lakosságból, annál magasabb volt a kormánypárt szavazatainak aránya minden más változatlansága mellett. A pozitív koefficiens alátámasztja a Fidesz sikeres kampánykommunikációjának, a nagyobb fokú és hatékonyabb mozgósításának elméletét. Ugyan a biztos pártválasztók körében tendenciózusan magasabban teljesít a Fidesz a többi pártnál[9], elképzelhető, hogy a közvéleménykutatások során a bizonytalan válaszadók egy része nagyobb arányban lappangó kormánypárti szavazó, mint ellenzéki.

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP) és a Mi Hazánk (MH) tudott érdemi szavazóbázist megmozgatni a két rivális nagyblokk (Fidesz-KDNP és hatpárti koalíció) mellett. Habár két egymástól lényegesen különböző pártról van szó, az együtthatók alapján hasonló összefüggésben vannak a kormánypárt eredményével. Ahol az MKKP vagy az MH magasabb szavazatszámot ért el, a Fidesz várhatóan kevesebbet. A pártok említett különbözősége miatt, feltételezhetően más-más okokból. Az MKKP olyan társadalmi csoportok támogatását élvezhette, amelyek elutasítják a kormánypártot, így ahol magasabb szavazatszámot ért el, olyan szocioökonómiai státuszú szavazópolgárok élhetnek nagyobb arányban, akiknek a jelenléte gyengíti a Fidesz helyi eredményét. A Mi Hazánk több olyan társadalmi csoportot is megszólít, ami hagyományosan átfed a Fidesz szavazótáborával, viszont bizonyos mértékben itt is érvényesülhet az, amit felvetettünk az MKKP-nál: olyan csoportokat is megszólíthat, amelyek elutasítják a Fideszt. Azaz egyidőben vehet el szavazatokat a kormánypárt kárára és érhet el jobb eredményeket olyan településeken, ahol az azt elutasító társadalmi csoportok jelenléte erősebb.

A kutatási kérdésünk szempontjából legfontosabb változó, az egy főre jutó pályázati támogatások mennyisége – a hipotézisünkkel ellentétben – nem szignifikáns az OLS

[9] https://kozvelemenykutatok.hu/havipartpreferenciak, utoljára betöltve: 2023. 04. 17.

modellben. A vizualizáció alapján számíthattunk ugyan erre az eredményre, a beruházások és támogatások mértékének a hatása a szakirodalom racionális döntéshozatalra vonatkozó része szerint szignifikáns mértékben kellett volna, hogy befolyásolja a függő változót.

A SAR modell outputja az 5. táblázatban látható.

VÁLTOZÓ	*a Fidesz támogatottsága*	
	KOEFFICIENS	P-ÉRTÉK
tengelymetszet	124,58	0***
log megvált. munkakép.	3,13	0***
MKKP szavazatok	-103,60	0***
MiHazánk szavazatok	-54,65	0***
log hátrányos h. gyerekek	-0,58	0***
nyugdíjasok	87,38	0***
log önkormányzati bevétel	-0,55	0,09.
log SZJA (2021)	-12,56	0***
járási hivatal	-3,23	0***
állandó népesség	-0,0001	0***
pályázatok	**-0,05**	**0,71**
részvétel	27,02	0 ***
adózók (2021)	-0,02	0***
*SZJA * működő váll*	-0,01	0***
*nyugdíjasok * áll. nép.*	-30,36	0***
ρ paraméter	**0,35**	**0***
N	2150	
R^2	0,53	

*p=0***, p≤0,001**, p≤0,01*, p≤0,1.*

5. táblázat: A területi modell eredményei

A modell magyarázóereje ebben az esetben is kimondottan magas (a fent említett limitációk tekintetében pedig különösen): a R^2 értéke 0,53. A modellt a korábbi 2150 megfigyelési egységen futtattuk.

Ahogyan az leolvasható a koefficiensek irányából és a különböző változók szignifikanciájából, gyakorlatilag nem történt változás az OLS regresszióhoz képest az abban

is szereplő magyarázó változók tekintetében. Fontos kiemelni azonban, hogy a ρ paraméter értéke minden szokásos szignifikanciaszinten különbözik 0-tól: az értéke a közepesnél valamivel gyengébb, az iránya pedig pozitív, amely hatásra az elvégzett Moran I próba alapján is számíthattunk. A paraméter szignifikanciája azt jelenti, hogy a szomszédos települések vizsgált változók szerinti értékei hatással vannak a Fidesz szavazatarányaira az egyes lokációkban.

4.5) Limitációk

Ahogyan azt a szakirodalmi összefoglaló alapján az Adatbázis fejezetben is említettük, több mikroszinten mérhető hatásról kellett lemondanunk a makroszintű elemzés érdekében. Az aggregált változóink számos egyéni hatást elfedhetnek, és bár magas szignifikanciájúak és a szakirodalom állításaival megegyező irányú hatást mutatnak, mégis sokszor nehéz az egzakt hatások kiszűrése, amely így pontatlan következtetésekhez vezethet.

Az adatközlés milyensége miatt is szűkült a felhasznált adataink mennyisége. A népszámlálási adatok, bár betekintést adhatnának olyan kiemelt fontosságú tényezőkbe, mint az iskolázottság, a dolgozat írásakor nem elég frissek ahhoz, hogy releváns következtetéseket vonhassunk le belőlük.

Az elérhető változók száma szintén erős korlátot jelentett a modellezés során. Számos proxyt voltunk kénytelenek használni, mert kimondottan fontos települési jellemzők nem voltak elérhetőek csak járási- vagy megyei szinten. Izgalmas lett volna megvizsgálni választókerületek szempontjából az eredményeket, azonban a településszintű adatok arányosított aggregációja túl sok torzítást vitt volna a modellbe.

A modellezés közben felmerült további kutatási lehetőség az eredményeinket összevetése az önkormányzati választások kimeneteleivel, és megvizsgálni, hogy vajon mennyiben hatnak rá eltérő tényezők az országgyűlési választásokkal szemben.

5) Összefoglalás

Dolgozatunkban arra kerestük a választ, hogy van-e kimutatható hatása az egy főre jutó pályázati támogatások összegének a Fidesz 2022-es országgyűlésen elért szavazatarányára az egyes településeken, egyéb kontrollváltozók bevonása mellett.

A magyar országgyűlési választások történeti összefoglalója alapján nagyjából azt mondhatjuk el, hogy a rendszerváltás óta eltelt 30 év egy egyre inkább befagyó és élesen szétváló pártrendszer kialakulásához vezetett. A Fidesz szervezeti berendezkedése és a centrális erőtér megjelenése a magyar politikai életben azt eredményezte, hogy a széttagolódott, és a politikai spektrumon sokszor egymástól igen távol álló ellenzéki pártok közös listával és egyéni jelöltek állításával indultak 2022-ben, amely stratégia sikertelennek bizonyult. Számos kutatás vizsgálta a jelenlegi választási törvények fényében a Fidesz sikerességét, azonban kimondottan kevés ökonometriai módszertant használó cikk született eddig.

A választások elméletével foglalkozó legfontosabb modellek a szociológiai, pszichoszociális és a "közgazdasági". A szociológiai és a pszichoszociális a választói magatartást a társadalmi csoportokhoz való hovatartozással magyarázza, de az előbbi ezt a pártszimpátia, az utóbbi pedig a kommunikációs csatornák és szocioökonómiai faktorok szemszögéből. A közgazdasági modell egy tökéletes információt és racionális döntéshozókat feltételező modell, ahol a pártok szavazatmaximalizáló és a szavazók haszonmaximalizáló viselkedése határozza meg a választások eredményét. A populista pártok szavazóbázisát kutató szakirodalom alapján több országban is az látható, hogy a rosszabb gazdasági helyzetben élő, alacsonyabb iskolázottsággal rendelkező emberek nagyobb eséllyel szavaznak ezen pártokra.

Kutatásunkban a térökonometria eszköztárát használtuk, mivel feltételeztük, hogy a szavazatarányok területileg is kölcsönösen meghatározottak. A sejtésünket a Moran I próba is alátámasztotta. Modellezésünkkor először egy egy-, majd egy többváltozós lineáris regressziót, végül SAR (spatial autoregressive) modellt futtattunk.

A felhasznált adataink három forrásból származtak, és igyekeztünk azokkal a releváns, makroszintű aggregációval is értelmezhető szociökonómiai, területi gazdasági fejlettségi és közvetlenül a választások szempontjából fontos szempontokat lefedni. A méretbéli és eltérő mértékegységbéli hatások kiküszöbölése érdekében mindent egy főre számítva vagy arányosan szerepeltettünk a modellekben. A nemnormális eloszlások kezelése érdekében több változót logaritmáltunk.

Az egyváltozós OLS modell tapasztalatai alátámasztották azt a sejtésünket, amely alapján a pályázati támogatások egy főre jutó összege szignifikánsan (bár meglehetősen kis

magyarázóerővel) befolyásolja a Fidesz szavazatarányát, a kontrollváltozók beemelésével készített modellben azonban eltűnik ez a hatás. A területi keresztmetszeti regresszió 53%-os R^2-tel magyarázza a függő változó varianciáját, ami kimondottan magas érték A vizsgált szocioökonómiai proxyváltozók közül a hátrányos helyzetű gyermekek, a megváltozott munkaképességűek és a gazdaságilag inaktívak nagyobb száma ceteris paribus növeli a Fidesz-szavazatok arányát, a választáskutatás szociológiai és pszichoszociális iskoláinak, és a Fideszhez hasonló jobboldali-populista pártokkal kapcsolatos empíriának eredményeivel összhangban. A nyugdíj járadékban részesülők aránya szintén hozzájárul a kormánypárt támogatottságához, azonban a kistelepüléseken nagyobb mértékben, mint a nagyobb lélekszámúak esetében.

Az egy főre jutó személyi jövedelemadóalap, amely az adott település általános gazdasági fejlettségét méri és jó közelítést ad az aggregált egyéni jólétről is negatív koefficienssel hat a Fidesz szavazatainak arányára. Ez szintén több, szociológiai és választáselméleti faktorral is magyarázható: a végzettség (és a tájékozottság), a szűkebb közösségek kisebb hatása mind hozzájárulhatnak a megváltozott preferenciákhoz, ugyanúgy, ahogyan az ország gazdasági életébe való beköttetettség.

A magasabb részvételi arányok (minden bizonnyal a sikeres kampánykommunikáció és a globális események gyors és hatékony tematizálása miatt) szintén a Fidesznek kedveztek. Az MKKP és a MH szavazatarányai azonban ceteris paribus a sikertelenebb szerepléshez járultak hozzá, bár az ideológiai különbözőségük miatt minden bizonnyal más-más okból: míg előbbi valószínűleg a kiábrándult nemszavazókat szólította meg, és a szavazatarányaik kis mértékben ugyan, de pozitívan korrelálnak az ellenzéki szavazatokkal, addig utóbbi populista-jobboldali megmozdulásaival szerezhetett magának nagyobb arányban szavazatokat nem csak a bizonytalanoktól, de a Fidesztől is.

A legfontosabb eredményünk azonban a területi autokorrelációs együttható magas szignifikanciája és pozitív értéke, valamint a tény, hogy ezáltal az egy főre jutó pályázati támogatások összege nagymértékben inszignifikáns a regressziós egyenletben.

Összességében tehát azt találtuk, hogy az egy főre jutó pályázati támogatások összege 2018 és 2021 között a területi autokorrelációra kontrollált modellben, egyéb magyarázó változók bevonása mellett nem volt szignifikáns hatással a Fidesz szavazatarányaira a 2022-es országgyűlési választásokon. Ezzel szemben számos szocioökonómiai, gazdasági vagy éppen politikatudományi szempontból releváns változóval kimondottan magas magyarázóerejű modellt tudtunk építeni, amelyben a területi autokorrelációs együttható szignifikanciája is számottevő.

Irodalomjegyzék

Antunes, R. (2010): Theoretical models of voting behaviour. *Exedra*, **4**. 1. sz. 145-170.

Arzheimer, K. (2009): Contextual factors and the extreme right vote in Western Europe, 1980–2002. *American Journal of Political Science*, **53**. 2. sz. 259-275.

Bálint Lajos (2010): *A területi halandósági különbségek alakulása Magyarországon 1980-2006*. KSH Népességtudományi Kutató Intézet.

Berelson, B. R., Lazarsfeld, P. F. és Mcphee, W. N. (1954): *Voting: a study of opinion formation in a presidential campaign*. Chicago University Press, Chicago.

Berman, S. (2021): The causes of populism in the west. *Annual Review of Political Science*, **24**. 71-88.

Bértoa, F. C. (2014): Party systems and cleavage structures revisited: A sociological explanation of party system institutionalization in East Central Europe. *Party Politics*, **20**. 1. sz. 16-36.

Boda, Z., Tóth, M., Hollán, M., & Bartha, A. (2022): Two Decades of Penal Populism – The Case of Hungary. *Review of Central and East European Law*, **47**. 1. sz. 115-138.

Bőhm Antal (2010): Baloldali visszavágó -- 2002. In: Földes György, Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon (1920-2010)*. Napvilág Kiadó, Budapest. 381-408.

Caleiro, A., és Guerreiro, G. (2005): Understanding the Election Results in Portugal: A spatial econometrics point of view. *Portuguese Economic Journal*, **4**. 207-228.

Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E. és Stokes, D. E. (1980): *The American voter*. University of Chicago Press, Chicago.

Cressie, N. (1993): *Statistics for spatial data*. Wiley, New York.

Downs, A. (1957): *An economic theory of democracy*. Harper Collins Publishers, New York.

Enyedi Zsolt, Fábián Zoltán és Tardos Róbert (2014): Pártok és szavazók, 2002-2014. In: Kolosi Tamás -- Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Tárki, Budapest. 532-557.

Fábián György (2010): Választás a változásért -- 2010. In: Földes György, Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon (1920-2010)*. Napvilág Kiadó, Budapest. 453-488.

Fiorina, M. P. (1981): *Retrospective voting in American national elections*. Yale University Press, New Haven.

Gel'man, V. (2003): Post-Soviet Transitions and Democratization: Towards Theory-Building. *Democratization*, **10.** 2. sz. 87-104.

Greven, T. (2016): The rise of right-wing populism in Europe and the United States. A Comparative Perspective [La emergencia del populismo de derechas en Europa y Estados Unidos. Una perspectiva comparada]. *Friedrich Ebert Foundation, Washington DC Office*. 1-8.

Hale, H. E. (2006): Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia. *World Politics*, **58**. 1. sz. 133-165.

Horváth Attila, Soós Gábor (2015): Pártok és pártrendszer. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer -- negyedszázad után*. OSIRIS – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest. 249-278.

Huntington, S. P. (1991): Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy*, **2**. 2. sz. 12-34.

Huntington, S. P. (1996): *The Clash of Civilizations and Remaking the World Order*. Simon and Schuster, New York.

Kmetty Zoltán (2015): Ideológiai és kapcsolathálózati törésvonalak a társadalmi-politikai térben a 2014-es országgyűlési választások előtt. *Politika az intézményeken túl*, 8-34.

Kovács László Imre (2010): A kormány a helyén marad -- 2006. In: Földes György, Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon (1920-2010)*. Napvilág Kiadó, Budapest. 409-452.

KSH (2021): 20.1.1.57. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a legmagasabb iskolai végzettség szerint. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0057.html, utoljára betöltve: 2023. 04. 16.

Katz, E. és Lazarsfeld, P. F. (1955): *Personal influence: the part played by people in the flow of mass communications*. Free Press, Glencoe.

Kubát, M. és Mejstřík, M. (2020): *Populist Parties in Contemporary Europe*. Working Paper.

Lasoń, A. és Torój, A. (2019): Anti-liberal, Anti-Establishment or Constituency-driven? Spatial econometric analysis of Polish Parliamentary election results in 2015. *European Spatial Research and Policy*, **26**. 2. sz. 199-236.

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. és Gaudet, H. (1944): *The people's choice: how the voter makes up his mind in a presidential campaign*. Columbia University Press, New York.

Lipset, S. M. -- Rokkan, S. (1967): Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction. In: Lipset, S. M. -- Rokkan, S. (szerk.): *Party Systems and Voter Alignments*. The Free Press-Collier-Macmillan, New York-London. 1-64.

Lubbers, M., Gijsberts, M., és Scheepers, P. (2002): Extreme right-wing voting in Western Europe. *European journal of political research*, **41**. 3. sz. 345-378.

Mészáros József, Pintér József, Ragács Attila és Syi (2022): Kilenc választás Magyarországon: A centrális erőtér átalakulása. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Tárki, Budapest. 389-414.

Moran, P. A. (1950): Notes on continuous stochastic phenomena. *Biometrika*, **37**. 1/2. sz. 17-23.

Ord, K. (1975): Estimation methods for models of spatial interaction. *Journal of the American Statistical Association*, **70**. 349. sz. 120-126.

Revelli, F. (2002): Local taxes, national politics and spatial interactions in English district election results. *European journal of political economy*, **18**. 2. sz. 281-299.

Szoboszlai György (2010): Hagyományteremtés. A kormány megbukik a választásokon -- 1994. In: Földes György, Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon (1920-2010)*. Napvilág Kiadó, Budapest. 337-357.

Tóka Gábor (2018): A 2018-as országgyűlési választás. In: Kolosi Tamás -- Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Tárki, Budapest. 1-30.

Tóka Gábor (2022): A 2022-es országgyűlési választások: Adatok és meglepetések. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Tárki, Budapest. 371-388.

Tóth Csaba (2015): Választási rendszer. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer -- negyedszázad után*. OSIRIS – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest. 231-248.

Tóth Csaba -- Török Gábor (2014): Az új pártrendszer. In: Kolosi Tamás -- Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Tárki, Budapest. 511-531.

Varga Attila (2002): Térökonometria. *Statisztikai szemle*, **80**. 4. sz. 354-370.

Vida Gábor és Kovács Zoltán (2017): Magyarország átalakuló választási földrajza a 2010-es és a 2014-es parlamenti választások tükrében. *Földrajzi közlemények*, **141**. 2. sz. 125-138.

Vida Gábor és Kovalcsik Tamás (2018): Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, **13**. 4. sz. 15-30.

Wéber Attila (2010): Egy csendes választás anatómiája -- 1998. In: Földes György, Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon (1920-2010)*. Napvilág Kiadó, Budapest. 358-380.

Wiener György (2010): Választás és rendszerváltás -- 1990. In: Földes György, Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon (1920-2010)*. Napvilág Kiadó, Budapest. 305-336.

Adatforrások

KSH Területi Interaktív Megjelenítő Alkalmazás (2023). Elérhető: https://map.ksh.hu/timea/, utolsó letöltés: 2023.04.16.

KSH Tájékoztatási Adatbázis (2023). Elérhető: https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp, utolsó letöltés: 2023.04.16.

palyazat.gov.hu (2023): Elérhető: https://www.palyazat.gov.hu/tamogatott_projektkereso, utolsó letöltés: 2023.04.05.

Nemzeti Választási Iroda (2023): Elérhető: https://vtr.valasztas.hu/ogy2022, utolsó letöltés: 2023.03.25.